

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 4, 1873.

153—49. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy ivon. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 16 sz. —

A belmiszsióhoz.

Kolozsvártt, november 25, 1873.

Néhány nappal ez előtt a véletlen egy hunyadmegyei emberrel hozott össze; Hunyadmegyének egy fiával, ki már önvédelmi harcunk nehéz, de dicső korszakában kitűnő szolgálatokat tett a hazának, ez idő szerint pedig társadalmi és politikai életünk mezejének egyik sikerrel fáradozó munkása. Kis körű társaságunkban, többek közt, a hunyadmegyei nemzetiségi viszonyok jövén szóba, felhozá, hogy a megyében lakó mintegy tizenkétezer lélekre menő magyarság ősi hagyományaitól, vagyoni és intellektuális fölényéből merített erejénél fogva, szemben a románajku óriási többséggel, még ma is a préponderáns elem, mely azonban, ha a már nagyon régóta folyamatban levő eloláhosodásnak valamiképp nem fog gát vettetni, néhány évtized alatt elanyyira csekély minoritássá fog összetöpörödni, hogy lehetetlen lesz, eddigi fölényének magaslatán magát föntartani. Éppen ezért, egyike az országos érdekű feladatoknak, hogy kellő gond és áldozat fordítassék arra, hogy Hunyadmegyében is az állam-eszmét hordozó és fenntartó magyar elem az idegen elembe-olvadás veszélyétől megóvassék.

De minő úton és módon, minő eszközök alkalmazásával?

E kérdés feletti eszme-csere foglalkoztatá kicsiny társaságunkat. És a vita — vagy jobban mondva: e diskursus — folyamán merült is fel egy pár nézet, mintegy szerény feleletül az említett kérdésre; melyeket a fontos kérdés érdekében nyilvánosságra hozni, s minthogy a protestáns egyházi életet közvetlenül érintik, éppen e becses lapok terén hozni nyilvánosságra, ha t. i. arra a tiszteletes szerkesztő urtól egy kis helyet nyerhetek, nem tartottam fölöslegesnek.

Mindnyájunk osztatlan meggyőződése szerint, mindazon lehető és elképzelhető faktorok között, melyek hivatva lehetnek Hunyadmegye teljes eloláhoso-

dását meggátolni, első helyen az erdélyi ev. ref. egyház áll; mert, legfőként ez tudhatná még elkészíteni és sikeresen alkalmazni az enyhítő, sőt gyökeresen gyógyító orvos-szereket a nemzet test amaz élesen fájó és veszélyes sebére. Hiszen, a népek mult és jelen életének figyelmes megtekintéséből nyilvánvaló, hogy az ilyen vagy amolyan élet-irányt, vagy cselekedeteket szülő, előteremtő eszméknek, nézeteknek legerőteljesebb, legbiztosabb propágátora — a vallás. Különösen a szorosabb értelemben vett népnek szívéig, lelke méjjéig vinni különböző eszméket és tanokat, átadni azokat neki anynyira, hogy lényével teljesen azonosult meggyőződéseké válnak: ez csak is a vallás médiumán keresztül lehetséges. Egyedül a vallásos előterjesztések hatalmas ereje képes a nép lelkében létrehozni azt a dispoziókat, melyben az a minden napi kenyér gondján és óhajlásán felülemelkedve, ohajtja és el is fogadja a lelki élet magasabb rendű, szellemi tápszereit is. Sőt, a szorosabb értelemben vett népen fölül álló osztályoknál is, csupán az értelmi kvalifikáció egy magában, a vallás szövetsége nélkül, a szellemi élet processusában valamely hatalmasabb lendületet létre hozni, soha sem tud. Hiszen, hogy a történettel bizonyítsunk, tudva levő dolog, hogy a midőn a hanyatló római birodalom népénél a magát túlélő pogány-vallás megszűnt a közélet hajtó-kereke lenni, hiában való volt a mivelt, fenkölt gondolkozású férfiak ama törekvése: a vallás helyébe a stoa-bölcséletet tenni a közélet alapjává; mert e bölcsélet éppen azért, mert csak is bölcsélet volt és nem vallás, magasztos tanai és elvei dacára, a süllyedő államot megmenteni, a pusztulni indult nemzetet regenerálni, képes nem volt.

Az elmondott észrevételek a vallás befolyásáról a nép-életre, ha, mint hiszem, megdönthetetlenül igazak: akkor kérdés csak az iránt támadhat, hogy vajjon a hazánkban levő vallások, illetőleg hitfelekezetek, kultuszok közül melyik legalkalmasabb arra, hogy elkészítse és közvetítse a gyógyhatású eszméket és

intézkedéseket a hunyadmegyei magyar nép-élet jelzett sebére ?

A görög-keleti egyesült- és nem-egyesült egyházak bizonyára nem; hiszen, ezek nálunk tudvalevőleg, nemzetiségi tekintetben a románizmus hordozói; és mi ez uttal a vallás-felekezeteket csak egyetlen egy tekintetben, mint ez vagy ama nemzetiségi propagandát vesszük tekintetbe. Alkalmasabbnak látszhatik a rom. kath. egyház; mert hiszen, ez Magyarországon, nagyjából legalább, magyar nemzetiségű jelleggel bír; de tudjuk azt is a közelebbi századok történetéből, hogy ezen egyház, ennek institúciói, mily könnyen voltak felhasználhatók állami és nemzeti létünk megingatására; sőt ez idő szerint is, nem ugyan maga a kath. népség, hanem igenis annak klérusa, idegen érdekek, és pedig nevezetesen a római kuria érdeke szerint intézván egész magatartását, összes cselekvési irányzatát: e körülmény-nél fogva, igen könnyen veszélyes összeütközésbe jöhet nemzeti életünk érdekeivel. A mohácsi vészkor a régi Magyarország, a „regnum marianum,“ püspökeivel együtt meg volt semmisítve; a reformáció lelke támasztotta fel halottaiból a magyar nemzeti létet; s midőn ez ellen újból halálos csapásra emelte föl kezét a bécsi absolutizmussal szövetkezett jezsuitizmus, ezt a csapást a Bocskayak, Bethlenek és Rákócziak kálvinista hajdúi és huszárjai fogták fel és sujtották vissza, kiknek táborába menekült nem egyszer az összes magyar nemzeti lét. Maga a kath. hitvallású Szalay, legnagyobb hazai történetírónk így szól: „ha látjuk, hogy ezen hitvallás (és itt az író kifejezetten e Zwingli-féle reformált vallásról szól) éppen akkor keletkezett, mikor a magyar nemzetre a legnagyobb csapás (i. e. a mohácsi vész) már kivolt mondva; ha tudjuk azon roppant szolgálatokat, melyeket e vallás hívei a magyar nemzetiségnek tettek: hajlandók leszünk mi is, kik nem tartozunk e hívek közé, ama két esemény találkozásában a gondviselés művét látni.“

(Vége következik.)

Népiskoláink jelene és jövője.

(Folytatása és vége)

Van-e protestáns magyar ember, kinek szive hevesebben ne dobogna, ha visszazagondol a nemzeti és vallásos szabadság harcainak dicső napjaira, midőn a világosság és szabadság élet-halál tusát viktak a butaság és durva önkény ellen; ha visszazagondol

azokra a szellemi óriásokra, kik azt vitték a nemzeti és a vallásos szabadság oltárára, a mi előttük becses, drága és szent volt: vagyonukat, vöröket, életüket, családjuk boldogságát? Van-e magyar protestáns ember, ki nemzeti és vallásos autonómiáját, ez őseitől örökölt drága kincsét féltékenyen ne őrizné? Nagy szavak, szép szavak, régi dicsőségünk fénykorából; de a jelen esetre nem alkalmazhatók. Kormányunk nem adott okot arra, hogy őt szabadságunk, függetlenségünk ellenének tekintsük; sőt inkább, midőn a népnevelés ügyét lelkesen felkarolta, azt elősegíti, s azon törekszik, hogy a szabad államnak mivelte, szabadságát helyesen felfogó népe legyen: épen hálánkat érdemelte ki. Mindezek mellett, mert tény az, hogy az állam befolyása nélkül, magunk erején akarjuk fentartani iskoláinkat, vegyük számba, mit teszünk mi e cél elérésére.

Az iskolák kezelését, hogy ne mondjam, fentartását, a papság kötelességei közé szokták sorozni; és minden dicsekvés nélkül el is mondhatjuk, hogy tehetségéhez képest igyekezett is, a nevelés ügyét előmozdítani. Csakhogy a papság sem tehetett többet, mint a menyinyit tehetett. Tekintsük meg csak a dolognak gyakorlati oldalát. Midőn az ifju pap minden szépre és jóra fogékony lélekkel kilépik egyházába, azon elhatározással kezdi meg pályáját, hogy minden erejét, tehetségét azon egyház szellemi élete felvirágoztatására fogja szentelni, melynek pásztorául őt a gondviselés rendelte. Azonban, midőn megkezdí munkálkodását, s látja, hogy hívei által legjobb szándékai félre magyaráztatnak, s a közjó előmozdítására törekvő intézkedései elébe épen azok emelnek gátot, a botránkozás követ épen azok görditik lábai elébe, a kiknek javára munkálkodott, a kikért áldozta föl egész életét; midőn látja, hogy fáradságának, önfeláldozásának jutalma méltatlanság, gyanusítás, gyűlölség, boszszuállás: csoda-e, ha a pap, ki egyszer mind ember is, visszazariadva a zivatartól, mely őt fenyegeti, félbe hagyja megkezdett munkásságát, mely számára csak töviseket terem.

Kisértse meg csak a pap, a rozszant iskola házat megújítatni, vagy híveit arra birni, hogy az éhhalállal küzdő tanító fizetésén javítsanak; beszéljen csak hívei előtt arról, minő áldás a népre nézve, ha a nevelés ügye bár mi kevés lendületet vesz egyházában nem csak elvesztette népszerűségét, de végnélküli kellemetlenségek sorozatának tette ki magát.

Csak a népet nem ismerő szájába való phrasi-

sok ezek: „a pap hasson a népre; igyekezzék, azt az ügynek megnyerni; arról a mi üdvös meggyőzni; a nép vezethető, csak tudni kell vele bánni,“ sat. Ábrándok ezek; vagy ha egyes esetek itt-ott merülnek is fel, melyek az ellenkezőt bizonyítanak: csak azok előtt ismeretesek a rúgók, melyek a cél elérésére használtattak, kik az események közelében levő, a részletekkel is ismeretesek. Hallottunk-e arra esetet, hogy egy község a maga kebi utait, melyek pedig teljesen használhatatlanná váltak, felsőbb tiszti hatalom közbejötté; parancsa nélkül járhatóvá tette volna: már pedig a jó utak célszerűsége felől csakugyan meg van a nép is győződve.

Aggodalmasan beszélünk autonomiánk lehető csorbitásáról, de teszünk-e lépéseket annak kikerülésére? Pedig nem is vérünk, nem is életünk, nem vagyunk feláldozásáról van szó, hanem az utóbbinak bizonyos részecskéjéről, melyet a közjó, a nemzet emelése, boldogítása céljából kell önmagunknak kamatra adnunk. Hanem hiába, „az evangéliumbeli ifju is mindenre kész volt, hogy az örök életet megnyerhesse, csak arra nem, hogy javait kioszsza a szegények között.“

Vagy tegyünk meg mindent áldozattal is felekezeti iskoláinkért, a mi azokat kellő magaslatra emelheti; vagy ne emeljünk autonomiánkból — mely eddigi fejlődésünknek emeltyüje volt — gátot további haladásunk elébe.

Ennyit felekezeti iskoláink jelen felől.

A mi jövőjét illeti, mint fönnebb is érintém, nem táplálok valami vérmes reményeket felekezeti iskoláink jobbléte felől; de más felől, azt sem állítom, hogy okkal-móddal sokkal többet ne tehetnének azoknak érdekében, mint a menyinit eddig tettünk.

Alig van olyan egyház, melynek ne lenne kisebb-nagyobb mértékű jövedelem-forrása. Egyiknek tőke-pénze, másiknak egyházi földei, harmadiknak, mint például Zsoboknak, 200 holdat meghaladó erdője, mely nem csak semmi hasznot nem hajt az egyháznak, de terhére van, holott célszerű táblás-vágatás mellett, 4—5 száz forint évi jövedelmet adhatna. Igen sok egyháznak van magtára, bortára sat. szorgalmi jövedelem pedig mindenütt eszközölhető lenne. A főlemlített, s még a helyi viszonyokhoz képest felnyitható jövedelmi források egy része kétségtelenül szép lendületet adhatna iskoláinknak. Csak

lenne egy olyan központi rendező erő, mely az éltető forrásokat megnyitná, folyamatba indítaná.

Csak ne riadnánk vissza a nehézségtől!

Mint hogy pedig a leirt elszomorító viszonyok mellett is hihetőleg még sokáig fognak fennállani felekezeti iskoláink, ezeknek lehető jobb karba hozatalára egy tervet vagyok bátor javaslatba hozni. Tervem a következő: „állittassék össze a képviseleti alapon szervezett egyház megyei közgyűlések által erd. ref. egyházkerületünk szakértő, s főképp gyakorlati férfiai-ból egy, vagy több bizottság a végett, hogy beható tanulmány és tanácskozás tárgyává téve felekezeti iskoláink ügyét; az egyes egyházak és iskolák vagyoni állását tüzetesen tárgyzó kimutatások alapján, igyekezzék módokat találni, jövedelmi forrásokat nyitni meg az iskola javára, mely munkálat, elfogadtatás esetében, az egyes egyházakra nézve kötelező erőre emelkednék.“

Ez az általam ajánlott terv általánosságban, mely ha elvileg pártolásra találna, második teendő lenne a kivitel feletti értekezés, melyre vonatkozó nézeteimet nem mulasztanám el annak idejében elmondani. *)

Nem egyszer hallottam panaszosan főlemlített, „hogy a tanfelügyelő urak vagyonosabb iskoláinkat közösítik ki“. Mire való a férfiatlan panaszkodás, miért nem ragadjuk meg mi magunk az alkalmat arra nézve, hogy legalább azon iskoláinkat hoznánk jobb karba, melyek némi vagyoni állásuk következtében jobb karba hozhatók. Ez esetben legalább azon iskoláink kerülnének a tanfelügyelő urak párfogása alá, a melyekkel mi úgy is semmit sem igen tehetünk. Mert fájdalom, az általam javaslatba hozott eljárástól sem lehet remélni azt, hogy minden iskoláink bár türehető állapotra vergődhetnének; de nem lenne-e nagy nyereség az is, ha egyh.-kerületünk 8—900 iskolái közül bár egy pár százat is célszerűbben állithatnánk be, mihez pedig biztos reményünk lehetne. És ha ez sikerülne, nem remélhető-e, hogy még a gyengébb egyházak is a jó példa által ösztönt kapnának iskolájuk sorsán lendíteni.

Elismerem, hogy indítványom sok nehézségbe ütközik, és ez természetes is; de fájna az, ha szűkeblőség, vagy áldozat-készség hiánya miatt szenvedne hajótörést.

Nézetemet nyilvánosságra hoztam a nélkül, hogy

*) Szívesen kérjük.

indítványomhoz makacsul ragaszkodnám; sőt örömmelre szolgálna, ha a nevelés barátai iskoláink sorsa felett gondolkozva, egy célszerűbb tervet ajánlanának,

Addig is, isten velünk.

Zsobok, november 14-én, 1873.

Milce Lajos,
zsoboki ref. pap.

Hallgassuk ki egymást!

E szavak értelme jogosít fel, hogy t. szerkesztő barátomtól egy kevés helyet kérjek e néhány sor közlésére.

T. szerkesztő barátunk a „Prot. Közlöny“ mult évi 99—47 számában egy eszmét pendített meg és tárgyalt valódi humorral, melylyel részemről én is egy véleményben vagyok, és a t. szerkesztő barátommal a legnagyobb részben megegyezem.

Folyó évi 151—47 számban ismét találkozám egy vidéki barátunk újra e szempontból irt cikkével; de sajnálom, vele — nem azért, mintha vidéki barátommal polemikiába akarnék elegyedni — semmikép sem érthetek egyet ez ügyre nézve; sőt kénytelen vagyok kijelenteni: miszerint szomoruan tapasztalom, hogy e valóban nagyon fontos kérdés már oly hamar ki van forgatva valódi értelméből és egészen más felfogással tárgyalatik, mint a milyent maga a dolog igényel. Értem cikkező barátom I. sz. alatti iudokait, melyek szerint: „legationem delendam esse“ véli.

Én nem akarok méjjen a dologba bocsátkozni, sem javaslatokat bocsátani közre, csak cikkező barátom némely pontjaira szándékozom némi észrevételt tenni s ez által bizonyítani be előbbi állításomat; magának a dolognak megvitatására nézve szükségesnek látom, bevárni az öszszes véleményeket és csak is azokból ítélve, dönteni e csekélynek látszó, de higgadtan ítélve, komoly ügy felett.

a) Azt mondja t. cikkező barátom: „elsőbbben is a tanár uraktól várta a szokásban lévő innepi légációk megszüntetését.“ Én ezt tőlük nem vártam; nem, mert ha e dolognak, vagyis kérdésnek csak oly kevés fontosságot lehetne tulajdonítani, hogy azonnal pálcát lehetne törni felette, akkor bizonynyal az illető tanár urak nem várták volna azt, hogy valaki felszólaljon ez ügyben, hanem belátásuk szerint — kiken fekszik különben is a dolog felelőssége — látva annak káros következményeit, azonnal megszüntették volna. De nem világos dolog-e az, hogy ez által mennyi embert idegenítették volna el az illető intézetektől, kik azokat az előtt meleg részvétellel karolták föl; és nem világos-e az, hogy e csekély honoráriumból hány meg hány szegény ifju alapította meg jövőjét? Ha nem egyezik meg t. barátom e nézetemben, járjon csak pontosabban utána és meg fog győződni ez állításom igazságáról. Hát vajjon az ismeretség és tapasztalás, melyet itt szerezhethet egy előrelátó ifju, nem folyhat-e be rá jótékonyan több tekintetben? Vagy azt tételezzük-e fel ifjuságunkról, hogy ilyenek már nem találhatók? Hisz, csak gondolja meg t. barátom, mi lenne idővel egy az intézet falai közé zárkózott, az élet napi körülményeivel ismeretlen ifjuból? Látni

való tehát, hogy ha megvan e dolognak árnyoldala, nem lehet mondani, hogy épen merőben hiányzanék fényoldala is.

Igaz ugyan, hogy az itt előforduló házról-házra való járás kellemetlen, és nem egyezik meg az alkalom innepélyességével; de bizony, ezt tudom érzik mindnyájan a légátus ifjak is, és jó szívvvel elkerülnék; de, ha már így van! Továbbá, zárják ki ebből a bölcsészeti osztályosokat, és akkor vajjon e kellemetlenséggel nem kell-e a theologusoknak szembe menni; vajjon, ők hirdetni fogják-e ingyen „a ma született Krisztust“? Bizonynyal nem. Csupán ezen okból tehát még legationem non delendam esse censeo.

b) De lássuk továbbá: mikép véli a dolgot az eltörlés esetében a papokra nézve megkönynyítani.

„Azon csekély öszszeget — mondja t. vidéki barátunk — melyet fizetnek a légátusnak a pénztárból, vagy alapítványból, adják inkább az illető papnak; vagy ha efféle nincs, a tehetősök nagylelkűségéből kell ilyet számára teremteni!“ Igen, felelheti rá bárki: egy koldulásból lenne kettő! Hisz, egyik szavával kimondja, mennyire nem egyezik meg a koldulás az alkalom innepélyességével. De továbbá, a hol pénztár, vagy alapítvány van, ott a légátusnak sem kell e botrányos zarándoklást kiállani. Vagy segítve van-e ezáltal a pap anyagilag?! Oh, érezzük mindnyájan szomorú anyagi helyzetünket, de más ut vezetethető és nem e csekély honorárium annak enyhítéséhez. Hát a hová légátus sem jár, ott mi kárpótolja és mi kárpótolta eddig a még szegényebb papot?

c) „Száz érdemetlen helyett kapja egy érdemes a segélyt!“ mondja ezt is t. barátom. Tisztelet társaimnak, de nem áll-e ama szomorú tapasztalat, hogy a papok nagy része csak adónak veszi az isteni tisztelet fontosságát, csak hogy valamikép lerázhassa nyakáról a szent kötelességet! És mi még több! a nép is érzi ezt s a légáció eltörlésével még nagyobb számmal tódulna a kocsmák színhelyére. Hát a pap? Ő szükségtelennek tartván, a falaknak órálni, bőségesen elégnék tartaná egy néhány sorból álló könyörgéssel bezárni az istenitiszteletet. Szomorú helyzet, de igaz! Bizonyítja az is, hogy akárhányszor többen jelennek meg a légátus hallgatására, mint az illető papéra.

Legcélszerűbb tehát a theologusokat, (mint e lapok szerkesztője ajánlá) és a bölcsészeti osztályosok közül azokat, — mint a prot. közlöny egyik idei számában még láttam — kik arra alkalmasok, kibocsátani és nem zárni ki belőle; vagy helyes okok mellett egészen eltörlölni.

Egyébiránt, ne legyek félre értetve, hogy e néhány észrevételem anynyira ellent mondani látszik a légáció eltörlésének; ezt azért tettem, mert látom, hogy némely vélemények mennyire eltérnek a kérdés valódi sarkától.

Én helyes okok mellett örömmel csatlakozom a többség véleményéhez és ha szükség, minden tartózkodás nélkül kimondom: legationem delendam esse censeo.

Egy más vidéki ref. pap.

TÁRCA.

A nevelés ügye Schwédországban.

(Folytatás és vége.)

5) A tanítók. Hogy valaki állomást nyerhessen egy felsőbb népiskolánál, szükséges, hogy egyetemen végezte legyen tanulmányait; sőt, még ezen kívül is vannak némely megszorítások, melyek a király által vannak szentesítve. Általában úgy járnak el, hogy a hol az iskola fekszik, az illető egyházmegye előljárósága vizsgára bocsátja azokat, kik a tanítóságra folyamodnak, s azok közül hármat kijelöl, kik közül az iskola-tanács egyet megválaszt.

A tulajdonképi népiskoláknál fegy 1859-ben kiadott királyi parancs intézkedik a tanítókra és tanítónőkre egyiránt, s a ki ily állomást óhajt elnyerni, szeminariumot kellett végezni és nagy korúnak kell lennie. A népiskolai tanítót minden községben az egyházi közgyűlés választja, miután az egyházi-tanács hármat kijelölt azok közül, kik isteni félelem, ismeretek és ügyesség tekintetében legtöbb figyelmet keltettek. (Szükségesnek tartjuk, megjegyezni, hogy az egyháznak ily nagy mérvű beavatkozása egy általában nem nehezíti meg az eljárást, miután az egész ország ev. lutheranus. Szerk.)

A kicsinyek iskolájában tanítókul alkalmaznak olyanokat, kik bizonyítványokkal tanusítják a lelkész és iskola-tanács előtt, hogy becsületesek, erkölcsösek és a tanítandó tárgyakra nézve elégséges ismeretekkel bírnak. Ezekre nézve a szülők, a lelkésszel egyetértve, véglegesen intézkednek.

1871 végén volt alkalmazva: a felsőbb népiskolákban 10 tanító; a rendes népiskolákban 3,444 tanító és 564 tanítónő; a kicsinyek iskoláiban 1,585 tanító és 2,212 tanítónő. Tehát, majdnem nyolcezerből állott a tanító erő, melyből fele szeminariumot végzett. Megjegyzendő, hogy a tanítók közül 52 lelkész volt és hogy 1,507 a tanítóskodás mellett még az egyházfűságot s ezzel kapcsolatos kötelességeket is hordozta.

A felsőbb népiskolákban a tanítók fizetése 1000—1,500 tallér, lakás és tűzi fa; a rendes népiskoláknál a tanítók és tanítónők dijja legkevesebb 400 tallér, és nyolc tonna gabona, melyet mindig természetben kell megkapniuk. Az olyan tanítók, kik nyolc hónapnál többet tanítanak, minden azon felüli hónapra két tonna gabonával többet kapnak. Ezen kívül, tanítók és tanítónők egyiránt el vannak látva alkalmas lakással és tűzi fával s kapnak egy darab földet veteményes kert számára. Tovább, egy 1872-ik évben életbe lépett királyi rendelet szerint, minden rendes tanítónak, ki tíz évig hűségesen szolgált, fizetése legkevesebb 500 (most meg éppen 600) tallérnak kell lenni.

A népiskoláknál alkalmazott segéd-tanítók fizetését, a tanítóknak és községeknek egymás közt kötött kölcsönös megegyezése szabályozza; valamint ez áll az oly tanítóknál is, kik a kicsinyek iskolájában alkalmaztatnak.

A tanítók nyugdíjazására nézve egy 1866-ban

kiadott királyi rendelet intézkedik, mely szerint minden községnek kötelessége a tanító helyett — mint részvényesnek — beállani valamely intézethez. Az öszszegre nézve legalább 400, legfőlebb 1000 tallérig kell magára vállalni a kötelezettséget, s évenként ennek 4% kell befizetni. A tanító harminc évi szolgálat után azon menyyniségnek 75% -ját veszi, a menyynire a részvétel történt.

6) Tanítókat és tanítónőket képző szeminárium van öszszesen kilenc; 7 tanító és 2 nőtanító képzése végett. Ez intézetek felett a felügyeletet részben azon kerületnek — melyben fekszenek — egyházi hatósága gyakorolja; részben a kultusz-miniszteriumnak azon osztálya, mely a népiskolák érdekében állítottatott fel. Ez intézetekben három osztály van, és a tanfolyam minden osztályban egy évre van meghatározva. A tanítás harminchat hétig tart évenként, két szemeszterre van beosztva s hetenkint harminchat órát tanítanak; s a tanítás minden szemináriumban ingyenes.

A tantárgyak a következők: vallás, schwéd-nyelv, szám-tan, geometria, történelem és földrajz, természetrajz, neveléstan, és módszertan, szépírás, rajz, zene, ének, gymnastika, fegyvergyakorlat, kertészet.

A tanítás e szemináriumokban részint elméleti, részint gyakorlati. A két első év mindenek felett az ismeretek elméleti közlésével van elfoglalva, mely a harmadik évvel bevégeződik. A gyakorlati tanítás a második évben készítettetik elő az által, hogy a második osztály növendékei meghatározott rendben, részint hallgatják a képezde gyakorló iskolájában a tanító oktatását, részint abban maguk is részt vesznek. A harmadik évbeli növendékek pedig a gyakorló iskolában már egész osztályokat tanítanak mindazon tantárgyakból, melyek a népiskolákban szükségesek.

A tanításnál mindenek felett — a menyynire lehetséges — a szemléltetésre van fektetve a főszűly, hogy a növendék a tárggyal tökéletesen megismerkedjék.

A tanítást elméleti és gyakorlati téren egy a király által kinevezett rektor végzi, ki mellett állanak az adjunktusok és gyakorló tanítók, kiket az egyházkerület állít be.

A rektor fizetése 3,000 tallér, mely tíz évi szolgálat után 4,000-re emelkedik; az adjunktusoké évenként 1000 tallér, mely azonban bizonyos évek alatt 3,000-re növekedik.

A képezdek növendékeinek száma folytonosan növekedik, s az 1871-ik évben volt 588 férfi és 192 női tanonc. A szegényebb növendékek segélyezésére az állam évenként 45,000 tallérral járul. Az említett év tavaszán e képezdek-ből 146 férfi és 47 nő lépett ki olyan, ki letette a szükséges vizsgát. Ugyancsak e képezdekben vannak felállítva olyan osztályok, melyekben a kicsinyek iskolái számára szükséges tanítónőket képeznek; valamint e tekintetben a magánosak is mindent elkövetnek s különböző helyeken állítanak fel ilyen nemű intézeteket.

7) A népnevelés költségei. Általában véve, a

tanítás ingyenes; mind a mellett, az iskola-kerületek fel vannak jogositva, minden gyermektől, ki iskolába jár, bizonyos csekély tandíjt venni föl; e jogot azonban, csak igen ritkán érvényesítik.

A költségeket a községek viselik oly formán, hogy ha isholaházat akarnak építeni, azon kiadások alá esik, mintha templomot emelnének: tehát a birtok arányához képest kell résztvenni mindenkinek; a tanító fizetésére azonban már személyenkinti adóval járulnak, mely ha nem elégséges, e célra oly nemű pót-adót vetnek ki, mint a más nemű községi kiadások fedezésére.

Hogy a népnevelés költségeit hordozhassák a községek, bizonyos feltételek között, állam-segélyben részesülnek. E segély legfőként a tanítók fizetésére fordítatik, s évenként a felsőbb népiskoláknál 1000, a rendes népiskoláknál 300, s minden más tanítóknál 75 tallérnál többre nem emelkedhetik.

Ezen kívül azon segélyben részesíteti az állam a szegényebb községeket, hogy a tanszerek olcsóbb megszerezhetését lehetővé teszi az által, hogy maga állíttatja elő s így leszállított áron bocsátja a községek rendelkezése alá. A tanítók kiképzése, és a felvigyázás a népiskolákra azonban, egészen az állam terhére esik; valamint a néptanítók nyugdíjazására is alaptőkét állított fel, melyhez még évenként is járul bizonyos összeggel.

A legtetemesebb kiadás a tanítók és tanítónők díjazása, mely tett 1871-ben rendes fizetésekben: 1.863,957 tallért; a segéd-tanítóké és a kicsinyek iskolájában levő személyzeté 870,884 tallért, összesen tehát 2,734,842 tallért, melyből a községek 1.907,504 tallérnyit hordoztak, melyhez hozzá kell számítani még ama költséget, melyet az iskolák fentartására fordítottak s így a községek részéről 1871-ben fordítottatott a nevelés ügyére 3.401,264 tallér, melyet még az állam megpótolott 1.203,322 tallérral s így összesen került ez ügy 1871-ben: 4.604,586 tallérba. (Egy oly országban, melynek lakossága, valamivel több négy milliónál. Tessék, most már felszámítani, mennyit kellene költeni Magyarországnak négy anynyi lakossággal, melyből egyszersmind ki fog tűnni, hogy miért állunk e tekintetben oly siralmas, nyavalyás állapotban! Szerk.)

Iskola-ház volt 1868-ban 3,976; 1871-ben 4,413, tehát 437-tel több.

8) Intézetek a siket-némák és vakok számára. A siket-némák és vakok tanítása és nevelése, valamint ápolása végett, áll fenn egy nagy nyilvános intézet és kilenc kisebb.

Az ápolást és kormányzatot egy királyilag kinevezett igazgatóság vezeti; a felügyeletet pedig az intézet igazgatója, ki egyszersmind első tanító is. A többi személyzet áll 13 tanítóból, 10 tanítónőből és 6 kézműves-tanítóból, kik a különböző ipar és kézművekben adnak oktatást. A teljes tanfolyam 6—8 évre van beosztva.

A tantárgyak majdnem ugyanazok, melyek a népiskolákban. 1871-ben volt 290 ilyen növendék. *)

*) A közkiállításon felmutatott hivatalos adatok nyomán adtuk e rövid közleményeket annak feltüntetése végett, hogy lássák olvasóink legalább töredékesen, mit tesznek e tekintetben oly országban, a hol a lakosságnak 97% tud folyékonyan írni és olvasni.

Szerk.

A Teleki-könyvtár jogviszonyainak meghatározása.

Az erdélyi ev. ref. egyházkerület folyó év nov. 2-án s következő napjain Maros-Vásárhelyen tartott közgyűlése, a maros-vásárhelyi Teleki-könyvtár jogviszonyainak meghatározása céljából Gyarmathi Sámuel kir. főügyész, dr. Kolozsvári Sándor kolozsvári egyetemi jogtanár s Bihari Sándor m.-vásárhelyi főtanodai tanár személyükben egy bizottságot oly felhatalmazással küldött ki, hogy a bizottságba más jogtudósokat is felkérhet. Ennek folytán dr. Endes Gábor kir. táblai bíró és Deesi Farkas szintén kir. táblai bíró véleményük adására a bizottságba megis hívtak. A Teleki könyvtár hazánk első rendű és sok tekintetben páratlan könyvtára, s mint céljánál fogva nemzeti institutum a nemzet ellenőrzése alatt is áll. Nem lesz érdektelen tehát olvasóink előtt, ha a fenjelölt szakbizottságnak a közgyűlés által egész terjedelmében magáévá tett jogi véleményét ezennel közöljük:

Bizottságunk mindenek előtt azon kérdések megállapítását tartá szükségesnek, melyeknek megoldása a Teleki-könyvtár jogviszonyainak meghatározására vezet. Ilyen kérdéseket egyhangulag a következőket állapította meg:

a) Mi képezi és képezheti azon jogalapot, a melyből ki indulva a Teleki-könyvtár jogviszonyai meghatározhatók?

b) Minő jogviszony áll fenn a gróf Teleki-család és a könyvtár, mint jogi személy (universitas rerum) között s e viszonyból kifolyólag, minő jogai és kötelességei állanak fenn a nevezett grófi családnak a Teleki-könyvtár irányában?

c) A hitbizományt alapító okmány értelmében, minő viszony áll fenn a könyvtárra vonatkozólag az erdélyi ev. ref. főkonzisztorium, s illetőleg, az igazgató-tanács, mint annak utódát képező hatóság között?

d) A felforgó konkrét viszonyok között, mik a teendők?

Ad a) A jogalapot — a kiindulási pontot — b. e. gr. Teleki Sámuelnek 1811 évi november 14-ről kelt végrendelete — illetőleg alapító levele — képezi; hazai törvényeinknek azon tételleivel egyetemben, melyek általában a végrendeletekre vonatkoznak.

Ebből kifolyólag, bizottságunk az említett végrendeletnek a könyvtárra s más pium legatumokra vonatkozó 11, 13 és 14. pontjait, tekintve mindenek előtt annak szavait, szövegezését s hol e tekintetben homályok forognának fenn, a végrendelet szellemét a végrendelező intencióját keresve, — kívánja megtenni észrevételeit s véleményét előterjeszteni.

Ad b) Hogy ezen kérdésre alapos feleletet adhassunk, a következőket kell előre bocsátanunk.

Boldog emlékü gróf Teleki Sámuel — kinek ténye halál utánra biztosított örök életet számára, s tiszteletet parancsoló fényt a Teleki-névre — végső akarat nyilvánításában — a könyvtárra tett intézkedését „fidei commissum” s felváltva, egyszerű intézkedés, elnézésével illeti.

Sem a közös jogforrást képező corpus juris hungarici, sem bérces hazánk különválása után alkotott törvényeink hivatalos gyűjteményei: az App. és CC. sat. a hitbizományokról említést nem tesznek. Mindazonáltal ez intézmény nálunk

nem volt ismeretlen; mert a szerzőnek szerzeménye feletti éltök között és halál esetére vonatkozó — s korlátozást nem ismerő — szabadsága — mely egész jogrendszerünket átszövi elvkép tiszteltetett; valamint másfelől: Magyarországnak 1687-iki 9. t. c. és 1873. 50. t. cikkei, a két haza jogéletének fejlődése, s jogi rendezése körüli elvok egységéből folyó kölcsönös hatás s elismerés kellő tájékozást nyújtanak a hitbizományok lényege meghatározására.

Ezek szerint, a hitbizomány célja a nagy vagyon oszthatatlanságának kimondásával a család-fényének s méltóságának örökre, vagy legalább lehető hosszszu időre biztosítása. Lényegéből folyó feltétlen következmény, hogy a kiket meghatározott sorrendben az alapító fidei kommissariusokká tett, a hitbizomány tárgyát képező dolgot tényleg birtokolják, használják sat.

Ha már most, a kérdésben forgó végrendelet szavait olvassuk, kitűnik, hogy itt nem közönséges családi hitbizományról, hanem annál egy sokkal magasztosabb végintézkedésről — egy jogi személy (universitas rerum), egy fingált jogalany alapításáról van szó, midőn a könyvtár használati jogosultságot alapító családján kívül — egy nagy családra, saját nemzetére terjeszté ki.

A cél, a hazai és nemzeti tudományosságnak előmozdítása képezvén lényét ama fingált jogalanynak, mely bármi néven jelöltessék, a telek-könyvi intézmény eszméjét tekintve, a tulajdoni lapon egyedül s kizárólag kell hogy bevezetve legyen.

Megvalljuk, hogy alig van juris institutio, mely a multban eltérőbb nézeteket mutatott fel felfogásban és jogi szervezetben, mint a jogi személyiség; de másfelől, alig van vitás jogintézmény, mely a modern jogtudomány által kedvező megoldást nyert volna a jogi személyiség intézményénél akkor, midőn annak lényege a célban határozottat meg, honnan ma szintén közönségesen elfogadott Zweckperson elnevezése eredt. S ha mégis a végrendeletben a hitbizomány hangsúlyozásával találkozunk, ez elnevezés oly értelemben való helyességének adunk kifejezést, hogy: igen is, a gróf Teleki-család tagjainak fidesére bízott s így fidei kommissum mindazon köteleességek teljesítése, mik a fingált jogalany tulajdonát képező vagyon jövedelmének a fentartás, gondozás s konserválásra fordítása iránti erkölcsi s jogi köteleességben nyilvánul.

Összevonva az elmondottakat, alapító itten egy jogalanyt, jogi személyiséget kreált, melynek fenmaradása biztosításául a végrendeletben elősorolt fekvőségeket, s illetőleg azok jövedelmét hagyá, kiszakítván s megkülönböztetvén azokat minden más családi hátrahagyott javaitól. Mindezek még kétségtelenebbé válnak végrendelezőknek azon akarat-nyilatkozata által, melyben institutum fenmaradását még a család esetleges kihalása esetére is biztosítani kívánta. Midőn tehát egyfelől a végrendelet alkotta jogviszony a gróf Teleki-család préferenter idősb fiu tagja részére a fekvőségeknek közvetlen gondozása, felvigyázata, konserválása esetleg in integrum restituálása iránti jogot és köteleességet biztosítja, s megrendeli, s midőn másfelől a család kihalása esetére a főkonzisztorium által választandó kurátorságban a most élő család esetleges

hasonjogu jogutódjait kijelöli: egyszersmind kimerít minden jogot és köteleességet, mely e tekintetben fenforoghat.

Midazonáltal részletezve a végrendelet tartalmát, a család idősb tagját s minden jogutódait megilleti a jog:

a) hogy a könyvtár a gróf Teleki-család-névtől soha el ne választassék;

b) hogy a könyvtár épületét használhassa, mely használati jog — a végrendelet szavai szerint — legfeljebb a szabad lakásra, de nem a haszonélvezetre terjed;

c) hogy a b) pont alatti épületet, valamint a többi alapítvány vagyon-részeket, illetőleg azok jövedelmét kezelhesse;

d) hogy a végrendeletben elősorolt könyvtári tisztviselő és szolgáló-személyzetet kinevezhesse. Végül,

e) hogy mindezen jogokat a kérdéses ingatlanokról felvett telek-jegyzőkönyvek C. azaz, teher-lapjára feljegyeztesse.

Ezen jogokkal szemben azonban, a következő köteleességek terhelik a gróf Teleki-családot, illetőleg a végrendelet szavaival élve, a komisszáriusságot, u. m.

I. A vagyonkezelésre nézve.

a) A könyvtár-épületet — az engedélyezett szabadlakás fejében — saját maga költségén konzerválni, sőt a gondviseletlenség, vagy fősvénység miatt származó kárt és deteriorációt reparálni, reparálni és reintegrálni.

b) Köteles a piaci két házat, valamint a kodicillusban foglalt vagyon-részeket sértetlenül fentartani, gondozni és kellőleg jövedelmeztetni.

c) A piaci ház, illetőleg vendégfogadó, ha tűz, vagy egyéb szerencsétlenség által deterioráltatnék, utólagos beszámítás mellett, maga költségén helyreállítani.

d) Megjegyeztetik végül, hogy a rendes fentartási költségek, a könyvtár-épület kivételével, a rendes évi bevételekből fedezendők.

II. A könyvtárra nézve,

a) A rendes bevételekből mindenekelőtt a végrendeletben meghatározott tisztviselőknak s könyvtári szolgának évi illetményét kiszolgáltatni.

b) Az a) pont alatti kiadásokon és a rendes fentartási költségeken felül maradó részét a jövedelemnek évenként a könyvtár s egyéb gyűjtemények szaporítására fordítani.

A nyilvántartás céljából pót-katalogusokat nyomtatni, s az erdélyi ref. igazg.-tanács által kinevezendő biztosoknak, a könyvtár részletes számbavételét megengedni s a végrendeletben szabályozott nyilvános használatot fentartani. Végül:

c) A könyvtár és gyűjtemények szaporítása által fel-tételezett megnagyobbítását a könyvtári-épületnek, annak idején eszközölni.

Ad c) tekintve a viszonyt, mely e főkonzisztorium és a könyvtár között létezik, a végrendelet a főfelügyeletet, úgy annak időnkinti megvizsgálata s számbavétele, mint a grófi család tagjai előírt köteleességének pontos teljesítése tekintetében, nevezett egyházi főhatóságra bizta. E felügyelet gyakorlatilag másképp nem örvenyesithető, mint a jövedelmek menynyiségének évenkénti kimutatása, s mire lett fordításának kitüntetése által. Miért is, véleményünk szerint, az igazgatótanácsnak köteleességében áll, felkérni a család idősb fiu tagját, hogy e tekintetben való kimutatásait évenként betérjeszteni sziveskedjék. Annál is inkább, mert e tekintetben a felség előtt is felelős, kinek a jus supremae inspectionisnál fogva fejedelmi köteleességében áll örködni, hogy minden alapítvány az alapító intenciója szerint kezeltesse.

Ad d) miután a Teleki-könyvtár javai Gr. Teleki Sámuel ur nevére helytelenül telek-könyvezettek, utasítandónak

véljük az igazg.-tanácsot, hogy a kiigazítást haladéktalanul eszközöltesse, ne hogy a decemberben lejárandó reklamácionális időből kiessék; jövőre pedig felügyeleti jogát, a végrendelet szerint, gyakorolni el ne mulasztja. Gyarmathy Sámuel m. k. bizottsági elnök, Bihari Sándor m. k. bizottsági tag. Dr. Kolozsvári Sándor m. k. kir. egyetemi jogtanár, mint bizottsági tag. (H)

Jelentés a „Protestáns theologiai könyvtár“ ügyében.

A magyarországi protestáns-egylet folyó évi november 10-iki gyűlésében véglegesen elhatározta, hogy a theologiai könyvtárt 1874-ben meg fogja indítani, s annak szerkesztésével engem bizott meg, mint az egylet titkárát.

Ennélfogva, van szerencsém tudatni a theologiai könyvtár előfizetőivel az egyleti választmánynak a vállalat érdekében tett következő intézkedéseit.

1) Az előfizetők száma jelenleg 600, a mi lehetővé teszi, hogy évenként 45—50 ivnyi könyvet adjunk.

2) Az első 1874-ik évi kiadásra kijelöltettek a választmány által, első kötetnek Szeremlei Sámuel: „Válás-erkölcsi és társadalmi élet 1848 óta Magyarországon“ című munkája, mely a protestáns-egylettől 300 frtos pályadíjat nyert, s már sajtó alá is adatott; második kötetnek Hase: „Handbuch der protestantischen Polemik gegen die römisch-katholische Kirche“ című szellem-dus és emelkedett álláspontu művének magyar fordítása; harmadik kötetnek egy magyar prot. egyház történelmi munka, még pedig remélhetőleg „A szathmári békétől a türelmi-rendelet kiadásáig“ terjedő korszak leírását, melyre a protestáns-egylet 600 forint pályadíjat tűzött ki; ha pedig a bírálók véleménye szerint egyik pályamunka sem volna a kiadásra alkalmas, azon esetben Bod Péter latin kéziratban levő egyház-történelmenek gondos magyar fordítása. A menyinyiben ezeken kívül még több is szükséges volna, utasítva vagyok, valamely kisebb theologiai munkát, lehetőségig a bibliai tudományok köréből kiadni. Ez pedig körül-belül lesz Zittel: „Die Entstehung der Bibel“ című igen becses kis könyvének fordítása. A későbbi évek programjára nézve mind az egyletnek, mind a közönségnek irányadóul szolgál az előfizetési felhívásban közzétett könyvjegyzék.

3) Minthogy egy ily vállalat életében idő folytán olyan véletlen körülmények is merülhetnek fel, melyek előre be nem láthatók, minők lehetnek valamely nagy fontosságú mű megjelenése a külföldön, vagy valamely becses eredeti magyar munka felajánlása; ellenben a választmányi gyűlés új intézkedésre hirtelen összehívható nem volna, a november 10-iki választmányi gyűlés egy bizottságot nevezett ki Fördös Lajos elnöklete alatt, Ballagi Mór, Farkas József és Kovács Albert tagokból, s utasított engemet, hogy a dolgot ezen bizottság megfontolása alá terjeszsem és annak utasításával éljek.

4) Minden akár eredeti, akár fordított művet a szerzőn, s illetőleg fordítón kívül, még egy más ember is át fog nézni, s a könyv címlapján a revisor neve is ki fog tétetni.

5) Minden itt megjelenő munkát a vállalat díjazni fog. Az írói honorarium a pályaművekre nézve az előre kitűzött pályadíj az egylet pénztárából; más művek honorálásában nyomatott ivenkint 20 frtig vagyok felhatalmazva.

6) A theologiai könyvtár keretében fog megjelenni a javított biblia-fordítás is, de remélem, hogy erre nézve sikerült az egyletnek oly kedvező szerződést kötni, hogy előfizetőink az új fordítást a megígért könyvilletményen felül, tehát egészen ingyen fogják kapni. A javítás munkáját az erre legalkalmasabb egyének már meg is kezdték.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

Tisztelettel felkérem a „Protestáns Theologiai könyvtár,“ megrendelőit, hogy az előfizetési pénzt, az első évre 4 forintot, egyszerre az egész évit, a felhívás értelmé szerint, legfőnnebb január 15-ig beküldeni szíveskedjenek, mert az addig, sőt előbb is, bizonyosan megjelenő első kötetnek postai utánvét mellett küldése kiadásaitak totemesen szaporitná.

Fel vagyok hatalmazva január 15-ig az ujonnan jelentkező előfizetők elfogadására is; de az azontul jelentkezők a már megjelent köteteket csak jóval magasabbra tett bolti áron kaphatják meg, s némelyik kötetet talán egy sem, miután nem szándékozunk sokkal többet nyomtatni, mint előfizetőink száma.

Az előfizetési pánzek az ismeretes és olcsó „postai utalványok“ által küldendők be, az én nevemre címezve. Költség-kimelés kedvéért a „Protestáns theologiai könyvtár“ és „Egyházi Reform“ előfizetési díja, valamint a protestáns-egyletnek szánt tagsági díjak, ugyanazon a postai utalványon beküldhetők. Ezekre a szállítási díj 10 frtig terjedő összegéért 5 krajcár, s a pénz rendeltetésének megírására is elég hely van rajtok.

Gyűjtőknek a theologiai könyvtár tiz egyszerre beküldött előfizető után tiszteletpéldánnyal szolgál; ellenben a könyvtárosoknak percentet engedélyezni nem fog, s a netalán előre levont percentnek az előfizető által kipótlását kívánja.

Szerkesztő- és kiadó hivatal Pesten, szénatér, 6. sz. a. Kelt Pesten, november 25-én, 1873.

Kovács Albert,
prot. egyt. titkár, mint a theol. könyvtár szerkesztője.

KÖRÖZTETNEK.

1154—1873.

Szilágy-szólnoeki egyházmegyénkben a bogdándi, organistasággal összekötött, kántor-tanítói állomás; évi javadalma:

1) 200 véka nagyobb részt tisztabuzából álló gabona; 2) 100 veder bor; 3) minden gazdától egy szekér fa, ki-nek igavonó marhája nincs, 4 kupa musttal váltja meg; 4) tandíj: kezdő-gyermektől 20 kr, könyv nélküli tanulótl 28 kr, egy véka csős-törökbuza és egy csirke; tanulók száma 70—80; 5) négy boglya szénát termő rét; 6) lakás veteményes kerttel és a szükséges mellék-épületekkel.

Az elválasztandó köteles: a) a zilahi ref. tanoda részére 1 frt. 5 kr. kamatot; b) a papi s tanítói olvasó kör részére jövedelmének $\frac{1}{2}\%$ -lát fizetni évenként.

Pályázati határnap 1874-ik év január 15-ike.

A folyamodványok szilágy-szólnoeki esperes, t. t. Dombi Lajos aa.-hoz Bogdándra (u. p. Hadad) küldendők.

Kolozsvárt, december 2, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

1165—1873.

Deézi egyházmegyénkben a deézszaknai kántor-tanítói állomás; évi javadalma:

1) Kepe-pénz 153 frt. 75 kr; 2) tandíj 19 frt. körül; 3) 1 köböl fa levágva, haza viteti a tanító; értéke 6 frt; 4) 10 hold szántó és kaszáló 40 frtba számítva. És így összes jövedelme, a hivatalos felszámítás szerint, 218 forint osztr. ért.

Pályázati határnap december vége.

A folyamodványok deézi esperes t. t. Almási Sámuel aa.-hoz S.-M.-Berkeszre (u. p. N.-Somkút) küldendők.

Kolozsvárt, december 2, 1873. Nagy Péter,
erdélyi ev. ref. püspök.

Felölös szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 11, 1873.

154—50. SZÁM

Megjelenik minden esütőtökön egy iven. — **Előfizetési** ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — **Szerkesztőségi** iroda — hová a kéziratok és előfizetések **bérmertve** küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

A belmiszsióhoz.

Kolozsvártt, november 25, 1873.

(Folytatás és vége.)

Igen, hazánk kálvinista egyháza magyar volt minden ízében mindenkor és magyar ma is, magyar kultusában, magyar iskoláiban, magyar politikai aspirációiban. Sokszor a nép józan ösztöne bámulatra méltólag ad kifejezést a dolgok mivoltának, és Magyarország összes népe az evangyéliumi ref. vallást „magyar vallásnak“ nevezi. Nem is csoda, hogy ez így van; hiszen, a kálvinizmus legfőbb jelszava, „hogy egyedül istennek és az ő szent fiának tulajdonítandó minden dicsőség, és az emberek, emberi intézmények s általán bármely teremtett dolog a vallásos tisztelet oltárán helyet nem foglalhatnak“; e jelszó a legteljesebb öszhangzásban áll az igazi magyar ember komoly, szabadság szerető, de azért az igazán tiszteletre méltó előtt meghajolni tudó természetével. És valamint a kálvinizmus nálunk a magyar nemzetiség legbiztosabb támasza, megfordítva is, ez amannak legtermékenyebb talap; úgy hogy a mely vidékein hazánkunk mostoha körülmények a magyar nemzeti öntudat elhomályosulását eredményezték, ott igen könnyű idegen hitfelekezetek javára megindítani a térítést. Így, saját szemünkkel látjuk, hogy a Mezőség diasporában élő egy pár egyházában, hol az idegen elem közé szorult magyar ref. népségnek mind nemzetiségi öntudata igen alacson fokon áll, mind pedig eltanulta külső cselekvényekbe, ceremóniákba helyezni a vallást: a mint biztos forrásból halljuk ugyanis, ez egyházakban az egykori nagy-szebeni parlament hirhedett tagja, volt bécsi rájkszráth, jelenleg pedig arany-misés pap és erd. kath. püspök ő excja, mily könnyen vásárolgatja meg zsiros jövedelmének ezerein, a reformatus lakósságot. De hadd vásárolgassa! Tán csak rájön már ez a sokat ámitott, félrevezetett nemzet arra, hogy nem fogja tűrni, hogy saját nemzeti javaiból a szebeni landtág nevezetességei disponáljanak.

De hogy a kezünk alatti kérdésnek kissé elhagyott fonalához visszatérjünk, a hunyadmegyei eloláhosodás meggátlására, a kath. és ref. egyházak közül ez utóbbit látjuk inkább hivatottnak nem csak azért, mert magyarabb, mint az első; hanem azért is, mert amannak hivi még emezéhez képest is elenyésző kisebbségben vannak. A ref. egyháznak jelenleg is van egynehány meglehetősen erős alapon nyugvó, kisebb-nagyobb mértékben virágzó egyháza, melyek a szükséges belmiszsiói működés bázisául szolgálhatnak. Azért a hunyadmegyei magyarság nemzetiségi regenerációjának kérdése legfőként ref. belmiszsiói kérdés. Ezt a miszsiót szervezni s a megnyiben tán már szervezve lenne, erősíteni, feladata és kötelessége a hunyadmegyei még ez idő szerint szellemi és anyagi szép erővel rendelkező ref. birtokoságnak és lelkipásztori karnak; sőt addig legalább, míg egy kath. miszsió is szervezve nem lesz, kötelessége, nemzetiségi érdekből, a kath. nemességnek is.

Főntemlitett vendégünk is, bár buzgó kath. ember, maga is azon meggyőződésben van, hogy Hunyadmegyében a ref. egyház még kath. részről is gyámolítandó, miután ez egy olyan már élő, meglevő institució, mely biztos pontot nyújthat a magyar nemzetiség regenerációjának munkálásához. Különösen sokat várunk, remélünk hazánk ama nagy nevű fiától, ki nem régiben egyik nagy birtokosa lett a megyének, és a kit kétség kívül, eddig is csak tömérdek állam-férfi gondjai és teendői gátoltak abban, hogy a hunyadmegyei miszsió érdekében intező kezeit főlemelje.

Mikint kellene szerveztetni e miszsiókat? Tán a mostani papi- és iskola-tanítói állomások erősítése lenne a legelső teendő; tán éppen egy új miszsiói állomás létesítése és annak egy egészen arra hivatott és alkalmas emberrel való betöltése; vagy tán mindkét említett intézkedés megtétele?

E kérdésekre ez uttal feleletet nem adhatunk, tán később igen, ha előbb szétszortan élő hunyad-

megyei hiveink népességi viszonyait, erkölcsi és anyagi állapotát tanulmányunk tárgyává tehetjük. Addig is e kérdés megvilágosítását és gyakorlati javaslatok megtételét elvárnök a körülményekkel közlül ismeretes hunyadmegyei lelkipásztori kartól. Valamint ettől megvárjuk azt is, hogy lászson hozzá a legerélyesebben, minden haladék nélkül, miszsiói teendőjéhez. Tán ezen tisztelt lelkipásztori karból némelyek nyomasztó szegénységről panaszkodnak, a mi akadályozza őket még a szükséges szellemi fegyverek megszerzésében is; tán panaszkodnak, hogy a kenyérkeresés fáradsága még azt az „otiumot“ sem engedi nekik, a mely szükséges arra, hogy maguknak a teendők felől tervet alkossanak, magukban erős elhatározásokat megérleljenek; tán szegénységről panaszkodnak, mely őket a göröngyhez köti, a napi életküzdelmekben egészen felemészti? Bár nem egészen jogtalan a panasz ajkaikon, de ez őket és általán bármelyikünket is, kik hivatta vagyunk az ur keresztyét akkint emelni, hogy egyszersmind az élet-szükségek keresztyét is hordozzuk: fel nem óldozhat kötelességeink teljesítése alól. Mert arra, hogy kivált a világ kicsinyei közt keresztyéni miszsiót végezzen valaki, sem valami fényes tudomány nem szükséges, sem nagy gazdagság: egyedül szeretet szükséges isten s az iránt, ki éppen a világ kicsinyeinek gyámolítására jött vala; csupán szeretet azon nép iránt, mely „a mi testünkben való test, és a mi csontunkból való csont.“

A világ kicsinyei közt működő miszsiónáriusnak feladata nem az, hogy fényes, csillogó orációkat tartson, hanem hogy hirdesse az evangélium egyszerű nyelvén istennek gondviselő, atyai kegyelmét, és Jézus-Krisztusnak idvességre vezérő életét és halálát. És ezt megteheti a legszegényebb prédikátor is, s még tán könnyebben, mint a gazdag, a fényesen dótált; hiszen amaz, egyszerű életénél fogva nem csupán látja, hanem érzi is a nép szükségét, bajait, fájdalmait, és egyszersmind saját lelki szükségének tett eleget akkor, a midőn egyszerű hivel együtt a jó istenhez fordul buzgó, áhitatos imában. Kiknek nem adatott meg a világ javaiban bövölködni, azoknak kétszeres kötelességük, arra törekedni, hogy így szólhassanak: „én nekem életben és halálban nyereségem a Krisztus.“

De ezt a nyereséget tán kicsinyli a mai világ? Fájdalom, hogy ugy van, hogy kicsinyli a mi társadalmunk keretébe szorult világ. De nézzétek a nagy,

mivelt és boldog népeket, mikint bocsátják ki évenként a miszsiónáriusok raját Afrika és Ázsia sivatagjaira; mikint segítik ama népek milliókkal a keresztyén civilizáció emez önfeláldozó bajnokait! Midőn ama népek közt különböző társaságokban a miszsió-ügy jön szóba, nem ásitoznak és nem mosolyognak e kérdés felett, hanem komolyan gondolkoznak és cselekednek az ügy érdekében, pedig náluk a miszsió-ügy csupán keresztyéni humanitás ügye és nem egyszersmind élet-kérdés, mint nálunk.

De mi közünk nekünk a beteges idealizmus festett világához? Mi gyakorlati emberek akarunk lenni. Jól van, jól; de a helyes gyakorlatiasság még nem zárja ki, sőt föltételezi az ideális törekvések régióiban való teljes otthonosságot, és a kenyér-morzsa és a konc után leselkedő, önző kapzsiság még magában véve éppen nem helyes gyakorlatiasság, csupán nagy lelki szegénységet eláruló, siralmas földhözragadottság.

Ha tehát, hunyadmegyei prédikátoraink közül még azok sem érezhetik magukat feloldozottaknak miszsiói kötelességeik teljesítésétől, kik nagy anyagi szegénységgel küzdenek: annál kevésbé térhetnek ki miszsiói feladatuk elől azok, kik szerencsésebb anyagi helyzetnek örvidenek. A kinek több adatott, több is kívántatik attól.

Nem tehetek róla, de tán nem követek el vele nagy hibát, hogy az előbbi szavak leírásánál egyenesen a tórdosi és szásvárosi aránylag gazdagon dótált lelkipásztorok jutottak eszembe. Ezekre nézve mind anyagi módjuk, mind lelkipásztori aránylagosan csekély elfoglaltatásuk nagyon is lehetővé tenné, hogy évenként legalább négy-ötször miszsiói utra kelljenek. Ők vidékükön a miszsió fő-fővilágosságai lehetnének, mert hogy világoskodjanak, ahhoz olajuk csak volna tisztességesen!

Ez igénytelen sorok legelején említett időben és társaságban, néhányunk közt, katolikusok és protestánsok, papi- és világi emberek közt a főnembiekben kifejezett nézetek, vélemények lettek hangoztatva. Vajha, e közöttünk megcsendült hangok elég erősek lennének arra, hogy elhatni tudnának a Sztrigy, Zsil és Cserna szép vidékein, és Hunyadvára dicsőségének árnyékáig bár megfogyva, de még meg nem törve élő magyar világ ékes palotáiba, kastélyaiba és egyszerű hajlékaiba; elhatni tudnának ama szép vidék áldott térein a mi urunktól való evangéliumot hirdető prédikátorok szalma-fődeles és gerendás la-

kóházáig; és elhatni tudnának leghamarább a tördosi és szászvárosi kényelmes parokhiákig: elhatni tudnának mind e helyekre és képesek lennének, örvendetes viszhangot kelteni!

B. r.

Legationem delendam esse censeo.

Midőn az „innepi légációk“ eltörlése fölött felmerült kérdéshez én is hozzá szólok, céлом, a tárgynak oly alapra való helyezését elősegíteni, hogy behatósabban elmélkedhesünk felette.

Két cikk jelent meg e becses lapok hasábjain, az „innepi légációk“ eltörlése fölött elmélkedve, s mind kettő egy-egy indítványt von ki elmélkedése végeredményeül; de ezekről csak alább fogok pár észrevételt tenni. Mindenki előtt feltűnő lehet, hogy a felmerült kérdésre nézve egy kerek év kellett, míg az érdekelt felek részéről hozzá szólt valaki. Mi szülte ezen egyházi életünk reformjára célzott kérdés „agyon“-hallgatását? Talán a t. szerkesztő által fölvetett indítvány korszerűtlensége, avagy hiányos volta? Nem, mert a szerkesztő ur — a legbensőbb jóindulattól ösztönözötve — indítványában elért annyit, hogy legalább kisebb körre szorította mindazon roszt, mi a „légációk“ által ma vallás-erkölcsi életünkre viszzahat; de másfelől — ha másoktól nem is — az „egy vidéki pap“ kollégától kapott egy darabb „Kaiser-schnittet“! Talán az érdekelték féltékenysége? Ez sem; hiszen, midőn valaki az önérdék rajba: kigyót-békát rákiált arra, ki ennek a közügyet eleibe teszi, s én részemről, sem a lapokban, sem magán személyektől panaszt nem hallottam ezen indítvány miatt. Mi lehet hát voltaképpen oka? Véleményem szerint, az e tárgyra vonatkozó adatoknak és viszonyoknak hiányos, vagy épen ismeretlen volta. Igen, midőn valaki felett pálcát törünk, ismernünk kell annak mind erényeit, mind pedig bűneit; mert csak az óvja meg a bíróját lelkiismeretét s lesz az ítélet igazságos. Így az „innepi légációk“ eltörlésére vonatkozó két cikk egyetlen és főhibája — az én szemem előtt — az egyoldalúság; mert mai alakjában megtagadnak tőle mindent, a mi jó és a rossz oldalát tüntetik föl, s állítják fel alapul, melyen megállva, kimondják, hogy „delendam“.

Én nem megyek vissza az „innepi légációk“ keletkezésére, s hogy századok óta minő befolyást gyakorolt egyházi életünkre; hanem arra fordítom figyelmemet, hogy minő erkölcsi- és anyagi-hasznot hajt ez intézmény még ma is; mert csak így lehet fölötte kimondani, hogy „delendam“.

Erkölcsei haszna ezen intézménynek magukra a legatusokra, ha az illető légátus szive nemes, és fogékony minden szépre és jóra: épen az, mi volt kezdettől fogva, t. i. öngyakorlat a szónoklat terén, s megszerzése a nyelv hatalmának, melylyel az apostolok más ábrázatot adtak a világnak; szélesbitése társalgási ismeretüknek oly családok és kitűnő egyének körében, kiktől csak jót és szépet tanulhatni, s kiknek ismeretsége egész életére befolyással lehet

egy jóra-törekvő ifjunak. De van anyagi haszna is, melyre nézve szóljanak a számok itt mindjárt!

Az erdélyi ev. ref. egyház iskoláinál a légátust járató egyházak ilyen formán állanak, körül-belül:

1) N.-Enyednek van 25; 2) Kolozsvárnak van 25; 3) M.-Vásárhelynek van 25; 4) Sz.-Udvarhelynek van 20; 5) Zilahnak van 10; 6) Szászvárosnak van 4; 7) S.-Szentgyörgynek van 7. Összesen 116.

Az egyházak közül egy sincs, melyben 5 frton alúl lenne egy innepi alkalomra a légátus honorárium; de vannak 50—100 frtosak; sőt S.-Szentgyörgyön 1868—69 karácsonján 200 frtra ment a két légátus jövedelme. 38—40 egyházban, 20—60 frt. közt kap a légátus; $\frac{1}{3}$ -ban pedig 12—15 frtig; és $\frac{1}{3}$ -ban 5—12 frtig. Ezek alapján, az egyes egyházak átlagos jövedelmét egyre-másra egy innepen lehet: 15 osztr. ért. frtra tenni így az egyházakból a légátusok! évi jövedelme; 5220 o. é. fort. Oly szám ez, melyet akár mint a 116 légátus évi segélyét; akár mint az egyes egyházak és kegyes patronusok jótékony adományát tekintsük: figyelem tárgya kell hogy legyen; mert az 5,220 o. é. frt. oly tökének kamatját képviseli, melynek szelvényei minden évben levágnak bár, de elévülhetlenek és a „Kra ch“ soha föl nem emészt! Tíz évig jártam légációba, s az első 5 évről jegyzeteim, a második 5 évről emlékezetem utján: 720 o. é. frtot jövedelmezett nekem a légációba való járás és pedig nem voltam minden évben háromszor. Az én időm légátusai között sem az egyházak elnyerése, sem pedig más tekintetben, nem voltam épen az első; sőt 40—50-net is számítottak 116-ból, a hol aztán én is következhettem. Ezt csak azért hozám föl, hogy világosabb képét adjam, mily áldásos még ma is egy oly szegény ifjura nézve — a tanuló pályán — ki szegény szülőitől tíz krajcárt se remélhet az önfentartásra, ha tíz év alatt 720 frtot kap! És még is cikkem homlokára irtam: „legationem delendam esse censeo.“ Igen; mert ezen az alapon tárgyalva a dolgot, igazságosabb indokot lehet az eltörlésre alapul venni, mint e lapok szerkesztője és „vidéki“ kollégám.

Én részemről, nem irom alá sem a t. szerkesztő elmélkedésének végeredményét, tehát az indítványt; sem az „egy vidéki“ kollégámét.

Nem a szerkesztőjét, mert az ő indítványa, csak kisebb térre szorítja a légáció-intézményt; de az annak eltörlésére általa felhozott sa légáció-intézményből kifolyó minden rossz, habár kevesebb személy által kisebb téren elkövetve, mindig fönmarad, s így az egyh.-kerül. közgyűlés ha most cseberben van, vederbe fog lépni az előadott indítvány törvénynyé emelése által. (Lásd az indítványt 1872. nov. 21, 99—47 számú; erd. prot. közlönyben.)

Nem fogadhatom el az „egy vidéki ref. pap“ kollégám indítványát sem; mert annak első pontja a pap-mólyokat igen elevenen emlékezteti a „telhetetlen papzsákra“! A mi pedig az indítvány „Kaiser-schnittes“ pontját illeti, nem is tartom indoknak az eltörlésre mert az első innep délutánja, és a második egész nap, több indok a fentartásra, mint ez, az elvetésre. (Lásd ezen in-

ditvány két pontját 1873. nov. 20, 151—47 szám prot. közlönyben.)

Ha már ezen indítványok — szerintem — elfogadhatlanok, mindenki rámondhatja: állj elő tehát magad egy jobbal és elfogadhatóbbal.

Íme, itt következik

„mondja ki az egyh.-kerületi közgyűlés:

1) hogy az innepi légációkat, minden iskolájánál minden egyházra nézve megszünteti; s a mely napon ezt törvénybe iktatja,

2) életbe lépteti a belmiszsiót.“

Indokaim. — Az elsőre nézve. —

Mely egyházak járatnak eddig légátust? A módosabbak, vagy a kisebb jövedelműekből azok, hol több intelligens egyház-hívünk lakott; amazoknak — mai napság — a lehető legjobb papjaik vannak, kik — ha egészségesek — minden nagy megerőltetés nélkül elvégezhetik a légátusi teendőket s a jutalom érette — meglehetősen fizetés s a jólvégzett kötelesség édes öntudata; az egyházaknak pedig kárpótlás az, hogy derék papjuknak több alkalom nyílik, a hivek lelki szükségletet betölteni. Itt tehát feleslegessé válik működése a légátusi intézmény szellemét átértett légátusra nézve is; főleg, ha más téren, az anyagi veszteségért hasonló működési körrel kárpótlást nyújtunk, mit alább a második pont indokolásánál jelölök ki.

Mely egyházaknál lett, és volna ma is szükséges a légációk főtartása? Általában véve a legszegényebb és legkevésbé mivelt hallgatókkal birókban; továbbá, a hol az egyházban a pap elhal, vagy más egyházba megyen át. A legszegényebb egyházakban a papok állapota, a Tokaji János barátom felküldött „kepe-kévéje“ és vajasdi ref. paptársunk éles humorral, de annál több igazsággal irt sorraiból e becses lap olvasói előtt világosan látható. Ha tehát a pap nyomorult helyzeténél fogva, kevesebbet foglalkozik hivei lelki szükségletével: itt volna értelme egy derék légátus működésének. De, miből fizet a még évi papbérét fizetni sem tudó egyház? Tehát ezekre nézve sem tartható fenn az innepi légáció, mai alakjában. Az üresedésbe jött egyházaknál pedig, a ma divatban levő „adminisztratori“ eljárás némileg kárpótolja az elvénült, vagy eltávozott lelkész által érezhetővé lett hiányt, de nem mindig s a célnak megfelelőleg, és erre csak egy példát hozok fel, melyhez hasonló még 10—15 van özszes egyh.-kerületünkben.

A szász-almási egyház papja, folyó 1873 júl. 15-én eltávozott s eltávozásával az esperes engemet nevezett ki administrator-papnak. Van az én egyháznak, hol szolgálatot kell tenni, 3 filiája; Almásznak van szintén 2 filiája s mindkét anya-egyházhoz tartozik legkevésbé 5—8 olyan község, hol 10—15 a lélekszám, vagy pláne egy. Mi baj van ezekkel? Irtatok-e tankötelesek-, sorozási-, vagy másféle kimutatást? Hogyan végezhet ugyanazon egy időben, ugyanazon lelkész, enynyi helyen papi funkciót? Pedig a hivek lelki szüksége itt is ugyanazonos a nagyobb és pappal biró egyházakéval, sőt talán nehezebb; de nem lévén anyagi-alap, a „légátusi“ intézmény, ha még ál-

dásosabb volna is, fenn nem állhat. És ha már, részben egyes légátusok visszaélése, mert a kivételeknek tisztelet ma is, részben pedig a helyi viszonyok alkalmatlan volta miatt korszerűtlen, s az eredeti célnak meg nem felelő, s így odiozus lett a légátusi intézmény: változtassuk át azt az eltörlés pillanatában olyanná, hol ezen tisztán „protestáns“ intézmény szelleme teljesen megmarad s századokra kihatólag, egy jobb jövő előkészítésének szolgál alapul, s leendő a vallás-erkölcsi életnek új forrása, melyből „a ki iszik, soha meg nem szomjuhozik“!

Ide céloztam indítványom második pontjában; a mely napon az innepi légációk eltörlése törvénybe lesz iktatva:

„életbe kell léptetni a belmiszsiót.“

Célja lenne ezen intézménynek egyfelől, saját hitfelekezettünk vallásos életéuek, minden egyházra nézve, a miszionáriusok általi fölmelegítése; az üresedésbe jött, vagy a csekély jövedelem miatt papot nem tartható egyházakban minden papi teendőket lelkiismeretes végzésével, a vallásos élet kihalását megakadályozni. Tekintsetek eloláhosodott vajda-hunyad-zarándi-, belső- szólnok s más megyékben levő egyházaink hiveire, kik előbb papjukat, azután vallásukat, s végre elvesztették nyelvüket. Mit végezhet itt a belmiszsió? Mondjam-e? Oltalmára kél egy nagy — de másképp meg nem védelmezhető — nemzeti érdeknek. De hogyan? A mint isten tudnom adta, elmondom azt is.

Első teendő: alapot kell állítani, melyből a miszionáriusok nap-dija és utazási költsége, illetőleg fizetése fedezhető legyen.

Hogy, és mikép?

Van kerekszámban 500 anya-, és 500 leány-egyházunk. Szép szám! Van legalább is 100 első-osztályunak minősített; 150 másod-osztályu és 250 harmad-rangu egyházunk; továbbá 50 olyan egyházunk, hol lévita is van. Ezek előre bocsátása után, a szükséges alap, egyszer minden korra, a következő módon lenne előállítható egy év alatt:

1) minden első-ranguak minősített egyház fizet a belmiszsió alaptökéjére 15 o. é. frtot.

2) másod-rangunak minősített 7 o. é. frtot,

3) harmad-rangunak „ 3 o. é. frtot,

4) lévitas-leány-egyház 2 o. é. frtot.

Ez öszszegeket minden egyház, ha egyébből nem, a perselyből is ki tudja fogni egy év alatt, s az így begyűlt tőke lenne 3,400 frt. Ez öszszeg 10% -el gyümölcsöztetve, lenne évenként a miszionáriusok napi-dija és utazási költségei fedezésére: 430 o. é. frt. Ehhez járulna évenként örök időken át, vagy míg az intézmény tul nem éli magát:

1) minden első-rangu egyházból, a pap-változás idején, 10 o. é. frt. azon jövedelemből, mi az üresedés ideje alatt a papot illetné; és 5 o. é. frt. hasonló módon a kántor-tanító változásakor;

2) minden másod-rangu egyházban pap-változásakor 5 o. é. frt. és kántor-tanító változásakor 2 o. é. frt.

3) minden harmad-osztályu egyház pap-változáskor 2 o. é. frt. és kántor-tanító változáskor 1 o. é. frt.

4) lévitás leány-egyházak, lévita-változáskor 2 oszt. ért. forint.

Vegyük most az 1873-ik évet ezen négy pont alatt éveken át bejöhethető összeg alapjául, s a következő eredményre jutunk.

Körözve volt 1873 jan. 1-től fogva 1873 november 25-éig:

7 első-rangu egyház papi állomása, tehát	70 frt.
16 „ kántor-tanítói állomása	80 frt.
16 másod-rangu egyház papi állomása	80 frt.
17 „ „ kántor-tanítói állomása	34 frt.
6 harmad-rangu egyház papi állomása	12 frt.
11 kántor-tanítói állomás	11 frt.
2 lévitai állomás	4 frt.
Bejőne tehát évenként	291 frt.

Ezen összeghez hozzá véve a 3,400 frt.

10 %-át, 340 frt.

Leend az évi költhető-pénz = 631 frt.

Kevés; de nem megvetendő!

Most, számat vetve a viszonyokkal, az a kérdés: mely egyházaknál kellene ezen összeg által a helmiszsiót azonnal foganatba venni? Ott, hol az utazás olcsóbb és a baj legnagyobb: hunyad-zarándi egyházmegyénkben először, és a deézsi egyházkerületben azután. De hát, kik lennének a miszcionáriusok? Álljanak itt

1-ső helyen: minden fölszentelt pap, ha felsőbb helyről kirendeltetik valamely helyre és saját egyházának érdeke nem gátolja ebben; mert nincs egy papja is összes egyh.-kerületünknek, ki évenként egy-két hetet távol ne töltene egyházától;

2-ik helyen: minden a papi szigorlatot kellő sikerrel végzett pap-növendék; kik miszsiói teendők végzésére s azon a helyen, hová felsőbb helyről utasítvák, fakultátoriával látandók el, melyet küldetésök végeztével, visszaadnak;

3-ik helyen: a nagy-enyedi theol. szeminárium azon növendékei, kik az összes tanári-kar ajánlatával fölterjesztettek; de ezek fakultátoriát nem kapnak, s csak is a három nagy innepen, vagy egyáltalában a szünidők alatt működhetnek.

A napi-dij mind egyforma; az utazási költség mértföldenkint s ahoz képest állítandó meg, hogy tengelyen, vagy vasuton kell-e az illetőnek utazni; amott a vasut igazgatóságok, itt az egyesek pártfogása könnyíthet — fölhívás után — az utazás terhén.

... Még csak egy pár szavam van, s aztán szegre teszem a lantot. A nevelésügy is véghetlent nyerne ez által. Ne szépítsük a dolgot; mert alig van 100 népiskolánk, melyet akár a tanító, akár a tanterem törvényes kellékei, vagy a tanszerek hiánya miatt az állami tanfelügyelő be nem zárathatna! De nekik sem kell a baj; mert nyakig usznak benne s így engedik, hogy tengődjenek. Az még nem volna baj, a jó akarat mellett, hogy kicsiny a terem, hogy hiányosak a tanszerek; de végetlen baj, mi-

dőn a pásztor nem ismeri a legelőt, hol nyáját éteti; nem ismeri az ösvényt, hol növendékeit vezet! S még ez sem volna baj; mert a kinek isten nem adott, attól nem várhatni a jó akaratnál egyebet; de az már aztán baj, hogy a legtöbb tanító mit sem ad arra a „pót-tanfolyamra“ hiszen, a hogy eddig évekig tanított (roszul) jó az jövőre is!

A miszcionáriusok teendője közé tenném még azt is, hogy az iskolákat meglátogassák minden tudakos pofa és arrogancia nélkül; ott a tanító és iskola-széki tagok előtt egy vagy más tárgyból, előre készülve, népszerű minta-tanítást végezne egy vagy két gyermekkel. Mit teremne ez? Nem egy tanítónál: a módor elsajátítását, s ez által a növendékekre véghetetlen hasznot; mert a világos, értelmes előadásból egy óra felér évek értetlen — bár mi jó szándéku — magolásával.

Ès most, kedves olvasóm, tedd fejed alá a kezekben levő és átolvasott lapot, oltsd ki mécsedet s aludj el az a gondolattal: „legationem delenda m esse censeo“; de ugyan ekkor egy belmiszsió létesítésében tovább kell élni az eszmének, mely egykor létre hozta az innepi légációt.

Szóljatok ti is; én elmondhatom: „az én szívem teljességéből szólott az én szám!“

Révay Pál,
erzsébetvárosi ev. ref. pap.

Az igazgató-tanács nagy gyűléséből.

Kolozsvártt, december 7. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Benkő János, Gyárfás Domokos, Gyarmathy Miklós, Ince Mihály, Kerekes József, Dr. Kolozsvári Sándor, Lészai Ferenc, Sárkány Ferenc, Schilling Ottó, Szabó Ádám, Szász Béla, Szász Gerő, Pogány György és Bodor Antal, titkár.

1) A zilahi tanoda előljárósága kéri a felterjesztett (s közte, Zilah-város előljárósága és a magas kormány között létesítendő) szerződvény-tervezet helybehagyásával, megengedni, hogy a tanodai telken levő „új épület“ 2—3 évre és azután a Wesselényi-féle telket bocsáthassa át Zilah városának évi 1000 frt. bérfizetés mellett az állam által fentartandó 4 osztályu polgári iskola használatára 1874 évi január 1-én és a polgári iskola által helyettesített 4 gymn. osztályt négy év alatt rendre szüntethesse meg. A szerződvény elvileg elfogadtatott, és a tanodai előljáróság utasítatik, hogy a Zilah város előljárósága és az állam között létesítendő szerződvény feltétele mellett, a város előljáróságával külön szerződvényt kössön s abban határozottan intézkedjék, hogy 1-ör, míg a polg. iskola a tanoda épületében lesz, a tanulók felett a fegyelmet maga az előljáróság gyakorolja; 2-or, határozza meg azon összeg maximumát, melynek erejéig a Wesselényi-telken az alapjában új építkezések felmehetnek; és végül, a szerződvényi tervezetet beleegyezés végett közölje br. Wesselényi Ferenc, Wesselényi Miklós és Wesselényi Béla urakkal; és megerősítés véget terjeszse fel.

2) A f. évi ker. közgyűlés által, a „Teleki-könyv-

tár" ügyében kiküldött enquette bizottság véleménye értelmében leendő intézkedések a közgyűlés megbízása folytán tárgyalás alá vétetvén: ügyvéd aa. utasítatik, hogy a bizottság véleménye értelmében a telek-könyvi bejelentést még a folyó év végén lejárandó hirdetési határidő előtt adja be. A többire nézve megbizatik az ig.-tanács, hogy gróf Teleky Sámuel urral érintkezésbe tevén magát, a bizottság elfogadott véleménye értelmében, az alapítvány-levél sze-

rint ötlettel kötelességek teljesítését a lehető gyöngéd-
 uton eszközölje.

3) A kolozsvári egyh. közgyűlése felterjeszti az ujonnan épített papi-lak költsége fedezésére felvett kölcsön törlesztésére vonatkozó kimutatást. Utasítatik, hogy a törlesztési összeget lehetőleg havonként fizesse és minden év végével a törlesztett összeg menynységét mutassa ki.

— Előadatott ezeken kívül még 2 ügyszer.

Bodor Antal,
 titkár

TÁRCA.

A jezsuiták, mint pénzemberek és tolvajok.

(Mutatványul Toldy Istvánnak „A jezsuiták Magyarországon és egyebütt“ című éppen most megjelent művéből. Budapest, 1873. Ára a 465 hasabos kötetnek: 2 frt. 80 kr.)

Hogy a tulajdon szent, s hogy annak lopás, sikkasztás és más hasonló cselekedetek általi megsértése erkölcsileg rossz és jogilag büntetendő cselekmény, — azt úgy hiszem bizonyítani, felesleges. Eleg lesz tehát e helyen egyszerűen idézni azon tanokat, melyeket a jezsuita morál a lopás bűnére nézve felállít.

„Ha valaki oly szükségben s más oly bőségben él, hogy a gazdag köteles a szegényen segíteni, akkor a szegény titokban és igaz uton elveheti a gazdagnak tulajdonát a nélkül, hogy vétkeznék, vagy kárpótlásra köteleztetnék,“ — írja Longuet jezsuita (Propos. dictées dans le colloège des Jésuits d'Amiens. 1654. 1655. Praec. 7).

„Szabad-e valakinek szükségből lopni? Felelet: Igen ez meg van engedve, történjék bár titokban, vagy nyilvánosan, de csak, ha nincs más eszköze szükségletei fedezésére. Nem is képez ez sem erőszakot, sem rablást, mert a természeti jog szerint minden dolog közös, és mert mindenkinek kötelessége életét fentartani,“ — úgy mond Aragón Péter (Abrégé de la somme théologique. 365. l.)

Stattler Benadeknél olvassuk: „Ha a szüségét szenvedő betegség és keresethiány folytán nem képes magának a szükségeseket munkája által megkeresni, joga van a gazdától feleslegét titkos, vagy nyilvános erőszakkal elvenni,“ (Allgemeine Kath. Kristliche Sittenlehre. München, 1790. I. kötet 427 lap).

„A tolvajlást valaki annyiszor és addig ismételheti, a míg szükség van; valamint hogy az illető épen nincs kötelezve azt, a mit apránként, lassankint elvett, visszaadni, habár annak főösszege igen nagy volna is,“ — tanítja Antoine Paul Gabriel jezsuita (Theologie morale universelle 226. lap.)

Escobar a föntebbiekhez csatlakozik, de azon tanácsot adja a tolvajoknak, a mit különben saját eszökkel is felérnek, hogy tartsák magokat a gazdagokhoz. „Ennél fogva, úgy mond, ha tolvajra találsz, ki épen egy szegény embert készül megrabolni, meg kell őt tetteben akadályoznod s egy más gazdag személyt kell neki kijelelned, kit a szegény helyett kifosztthasson.“ (Theol. moral. Tract. V. nro. 120.)

A kazuista Burghaber Ádám a következő esetet állítja

fel: „Sylvius földmives gyakran eljár nagy erdőbe, melyek magánosak, vagy idegen község tulajdonát képezik, melynek ő nem tagja; ott fát vág s eladja, hogy az ily módon nyert pénzzel házi szükségleteit fedezze. Kérdés: vétkezik-e Sylvius és köteleztetik-e kárpótlásra? Felelet: valószínű, hogy Sylvius nem vétkezik, legalább nem súlyosan, s nem tartozik kárpótlással, ha idegen, be nem kerített erdőből vág és hord el fát a nélkül, hogy az erdőt pusztítaná s tulságos kárt okozna.“ (Centuriae selectorum conscientiae tres. Köln, 1671. 586 l.) Az utolsó szavak, melyekben a falopás büntetése az erdő-pusztítás és tulságos kár szempontjából ítéltetik meg, különösen jellemző a jezsuita morálra nézve, mely a rosszat nem erkölcsi, hanem hasznossági szempontból ítéli meg.

Az idézetek szerint majd minden lopás meg van engedve, mert ritka az oly bolond, ki szenvedélyből lopna, a legtöbb tolvajság szükségből szokott elkövetetni. Ezzel menti magát minden tolvaj; de bár elég törvényszéki tárgyalást olvastam életemben, olyat még nem találtam, melyben a zsebmetsző a szükségből erkölcsi jogcimet formált volna magának a tolvajlásra. Ez is a Jézus társaságnak volt fentartva.

De a jezsuita morál nem elégszik meg azzal, hogy a lopást általában megengedettnek nyilvánítja, hanem védelme alá veszi annak egyes specifikus neveit is: például a feleség, cselédek, syóval a háznép által elkövetett tolvajlásokat, melyek minden büntető jog szerint kvalifikált lopási esetek, miután azon bizalmasabb viszony, melyben az ember háznépével áll, súlyosító körülményt képes a hozzá tartozók által elkövetett lopás megítélésében.

„Ha a gazda csolédjének béréből valamit levon, ez utóbbi vagy a törvényszékhez fordulhat, vagy maga szolgáltathat magának igazságot, és a titkos kártalanításnak hasznát veheti“ — írja Cardenas jezsuita (Crisis theologica. 214. l.)

Gury a jelenkor moralistája a lopást, többi társait követve, szintén nem benső, erkölcsi tekintetek, hanem a lopott tárgy értéke szerint ítéli meg. Mindenek felett a jámbor célokra elkövetett házi lopásokat veszi védelme alá. Az 593. §-ban ugyan is írja: „Nem határozható meg pontosan, mily matéria tekintendő a lopásban jelentékenynek; de bizonyos matériát még is meg kell állapítani, melynek ellopása súlyos bűn nélkül meg nem történhetik. Viszonylagosan súlyos matériát látszik képezni szegényekre nézve körülbelül 1 franc, napszámosokra nézve mintegy 2—3 fr. kö-

zépszerű vagyoni személyekre nézve 4—5 fr. közönséges gazdagokra nézve 6—7 fr; végre, súlyos bűn terhe nélkül senki nem lothat 9—10 frankot, bár gazdag személyektől, hercegektől, vagy királyoktól lopja.* Alább az 595. §-ban pedig olvassuk: „Mily matéria szükséges azonban arra, hogy a feleség, gyermekek, vagy cselédek tolvajtsága jelentékeny legyen? Felelet: Bizonyos, hogy a feleség s a gyermekek részéről több kell arra, hogy az anyag jelentékeny legyen, mint idegenek részéről, mert a családapa amazok lopását kevésbé ellenzi. A theologusok a valószínű vélemény szerint azt mondják, hogy ezeknél két akkora öszszeg szükséges a súlyos bűn megállapítására, mint idegeneknél. 2) Cselédekre nézve az anyag fontossága szintén a gazda nagyobb bőkezűségétől, vagy szivosságától s az ellopott dolog minőségétől és helyzetétől függ.“ E szerint, a nem bőkezű gazdát cselédje meglophatja, s a feleség, vagy gyermek férjét vagy atyját tolvajként fosztogathatja. De Gury még ezt sem elégti meg s tovább oktatja a háznépet. Szerinte, gyakrabban ismételt kis házi lopások még idő folytán sem nőhetik ki magukat jelentékeny anyaggá, ha legalább 2 hónapi időközben követtetnek el, sőt még akkor sem, „ha az anyag mint egy jelentékeny lesz.“ E lopási theoria igazolására szolgál a titkos kártalanításról szóló tan, melyről a 602. §-ban írja: „A titkos kártalanítás oly cselekmény, mely által valaki saját tulajdonát, vagy más vele egyenlő értékű tárgyat mástól ennek tudta és akarata nélkül elvesz.“ Ez meg van engedve, „ha valaki rendes uton nem juthat könnyen tulajdonához,“ és „általában csak okos emberek tanácsára követendő el.“ Folytassam-e tovább e kalászatot Gury könyvéből, melyben a jezsuita nyíltan oktatja a házhoz-tartozókat, mikint lothatják meg a családfőt bűn nélkül, s hogy e lopásokból a nagy társaság hasznot vonhasson, tanácsolja nekik, hogy csak „okos emberek“ tanácsára lopjanak, — mert ki „okosabb ember“ a jezsuita gyóntatónál?

Fegeli Ferenc óvatosságra inti a házi tolvajokat, tanítván: „a cseléd meglophatja ugyan gazdáját kárpotlás (compensatio) utján, de csak azon feltétel alatt, hogy ne kapassa magát rajta.“ (De Confessore, 137. l.)

S hogy e tanokat a jezsuiták a rendelkezésükre álló eszközökkel hirdetik is, hogy a szavukra hallgatókat maguk szókták hasonló erkölcsi fejtegetések segítségével lopásra buzdítani, annak újabb bizonyítékát hozta 1866-ban „Hessische Landes-Zeitung,“ egy Hessenben történt esetet beszélvén el, melyben a jezsuita gyóntató egy nőt a gyóntató-székekben rávett, hogy a szabad-elvű párthoz tartozó férjét lopja meg és az ily módon nyert pénzt fordítsa a katolikus legényegylet által rendezett sorsjáték támogatására.

És akad még ember, a ki nejének, gyermekeinek, vagy cselédeinek megengedi, hogy a jezsuitákhoz járjanak vétkezni tanulni!

Nem értünk még végére a lopási szabadság theoriájának.

„A ki javait átengedi, maga és övéi számára visszatarthat anynyit, a menynyi mérsékelt élet-fentartására szükséges. Hasonlóképen a feleség és a gyermekek is, és ily nagy veszteség esetében kárpotlással nem tartoznak,“ ugy

mond Longuet (Propos. dictées. Praec. 7.) Burghabernél pedig olvassuk: „Anthusa aszszony észrevevén, hogy férje több adósságot csinál, mint a menynyit meg bír fizetni, ennek váratlan halála után vagyonából gyorsan anynyit félretesz, a menynyit önmaga és gyermekei illendő eltartására szükségesnek tart. Ez által felkölti a hitelezők gyanuját, de megesküszik a bíró előtt, hogy férje vagyonából mit sem tett félre, úgy értvén ezt, hogy mit sem, a mi illendő megélésére szükséges ne volna. Kérdés most, szabad volt-e ezt tennie? Felelet: Anthusának ezt szabad volt tennie.“ (Centuriae selectorum. 16. l.) A ki tehát csődöt mond és minden vagyonát kénytelen hitelezőinek átengedni, obból elsikkaszthat előbb anynyit, a menynyit tetszik. Ugyanezt teheti a feleség is férje halála után. Minden törvényhozás az ily bűnöket, mint hamis bukást, vagy sikkasztást bünteti: a jezsuita morál nem csak hogy megengedi, hanem a bűn eltitkolása végett még a hamis esküre is felhatalmazza a sikkasztót.

Ez esetekben az adós lopja meg hitelezőit, de a jezsuiták igazságosak. Lugo János szerint, a hitelezőnek is meg szabad lopnia adóssát, ha azt hiszi, hogy ettől tartozását más uton be nem hajthatja (De incarnatione, 408. l.), de Valerius Reginald hozzá teszi: „a compensationál szigoruan kell venni a dolgot s nem szabad többet lopni, mint a menynyire a követelés rug.

A ki azt hiszi, hogy az elkövetett lopás jóvá-tételére a lopott dolognak teljes visszaszolgáltatása, vagy is az okozott kár teljes pótlása szükséges, ki fog ábrándulni e világi előítéletből, ha a nagy Escobarnál olvassa: „Visszatérítés (restitutio) dolgában ez a legigazabb szabály: soha sincs valaki visszatérítésre kötelezve, ha ez által nagyobb kár háromolnék reá, mint mekkora azon haszon, melyet a visszatérítésből az vonna, kinek javára az történik. Kétségkívül senki sem köteles pénzt és alsóbbrendű tárgyakat jó hírnevének veszélyeztetésével visszaadni.“ (Theol. moralis. Liber 31. pag. 246.) Amicus Ferenc pedig tanítja: „Felhozzatik, hogy az, ki jelentékeny menynyiséget lopott, nincs súlyos bűn terhe alatt kötelezve az egészet visszaadni, hanem elég lesz anynyit visszaadnia, a menynyi a felebarátjának okozott jelentékeny kár pótlására szükséges; ha például a tolvajlás jelentékeny tárgyát egy forint képezte, a tolvaj nem köteles súlyos bűn terhe alatt az egész forintot visszaadni, hanem elég lesz 4—5 garast visszaadni, mi által a tolvajtsága által okozott jelentékeny kár elenyészik.“ (Cursus theologicus. Douay, 1640. 5. kötet 587. l.) Escobar szerint tehát, ha az, kinek 1000 frt. jövedelme van, 100 forintot lopott attól, kinek 2000 frt. jövedelme van, nem köteles visszaadni semmit, mert az 1000 frtos emberre nézve 100 forint több, mint a 2000 frtosra nézve. Ez által a lopás és visszatérítés erkölcsi fogalmai egyszerűen számtani feladmányává devalváltatnak s miután ezer lopási eset közül 999-ben szegényebb ember lopja meg a gazdagabbat, a tolvaj 999 esetben nem köteles a lopott tárgyat visszaadni.

Már fentebb láttuk, hogy a jezsuita morál-tanárok szeretik a dolgokat, valódi jezsuita szokás szerint, nem nevezni saját nevöken. Így találtak fel a lopás bizonyos nemei számára egy ártatlan megnevezést, elkeresztelvén azt „titkos

kártalanításnak", — vagy is oly tettnek, melylyel önmagunkat mások tudta nélkül kártalanítjuk oly kárért, mely nézetünk szerint igazságtalanul ért. Hogy mennyire kiterjesztik a jezsuiták e büntelen titkos kárpótlás fogalmát, bizonyítja Gury kaznistikájának következő esete: „Tytirusz pásztor számára éjjel tolvaj által az ólból ellopván, annak kezéből megugrik, idegen szántó-földre fut, s abban kárt tesz. Tytirusz törvényszék elé idéztetik s ez által pénz-bírságra s kártérítésre köteleztetik, A szerencsétlen pásztor azonban az ítéletet méltánytalannak tartja, és részint magánosok, részint a fiskus javaiból magát titokban kárpótolni törekszik. Kellett-e Tytirusznak az ítélet előtt meghajolnia, vagy szabad volt-e magát kárpótolnia? Ez tisztán a szükség esete, és Tytirusz teljesen felmentendő. Ez okból nem vádolható igazságtalansággal sem, és jogosan élhetett a titkos kártalanítással.“ (Compend. theol. mor. de legibus casus 12.)

Igy szól a jezsuita-theoria a tulajdon ellen elkövetett bűnökről. S vajjon minő a praxisa azon társaságnak, melytől nem tagadhatjuk meg, hogy elveinek a végső konsekuensiáig való alkalmazásától soha vissza nem riadt, hogy tanaiban és eljárásában mindig s mindenben meglepő következetességet tanusít?

A társaság anyagi felvirágzása s pénzügyi művelői mindenek felett hirdetik, hogy alapja a család és hazugság. A jezsuiták állandó refrainje, hogy nem törekszenek kincs és vagyon után; sőt elutasítják azt maguktól, és „szent anyjuk — a szegénység“ kebelén mégis folyó aranyval táplálkoznak. A társaság eredetileg kolduló szerzet volt és az ma is; szabályai az evangélikus szegénység elvéből indulnak ki s még a tagok közös tulajdonát is elvetik, s mégis — sokáig a legnagyobb pénzügyi hatalom volt a világon. A pápák megerősítették e kolduló szerzet alapszabályait, melyek ha megtartatnak, a társaságot örök szegénységre kárhoztatták; de midőn ezt tették, egyszersmind özszeesküdtek magokkal a jezsuitákkal ez alaptörvény kijátszására. Az evangéliumi szegénység csillogó feliratként ott ragyog most is a társaság kincses szekrényeiben, melyek milliók kizsárolt filléreit foglalják magukban. A pápák maguk nem csak számos, a kuria rendelkezésére álló jövedelmi forrást adtak át a jezsuitáknak kizsákmányolásra, hanem minden alkalommal buzdították a katolikus közönséget is, emlékezzék meg Krisztus katonáiról. A társaság konstitúciói pedig úgy magyarázzák a szegénységi fogadalmat, hogy az épen ellenkezőjét jelenti annak, a mit mond, s Krisztus hadseregében csak hamar irányadó elv lett az, a mit a 19. század nagy erkölestanára Gury e szavakkal fejez ki: „felebarátainkat igazságos okból meg szabad csalnunk.“ (457. §.)

(Polytatása következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

= A király huszonöt éves tronra-leptének jubileuma alkalmával, a nov. 29-ki tisztelegő küldöttség tagjai közt ott voltak láthatók az ágostai hitvallású egyház részéről: br. Prónay Gábor, Zsedényi Eduárd, Radvánszky Antal, Székács József, Szeberényi Gusztáv, Geduli Lajos, Sárkány S., Radvánszky Béla, br. Prónay József, Ivánka Imre és Zsigmond; — a helv. hitvallásuak részéről: br. Vay Miklós, gr. Lónyay Menyhért, Nagy Péter, Kún Bertalan, br.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Vay Lajos, gr. Teleky Sándor, gr. Ráday Gedeon, gr. Mikó Imre, br. Kemény Gábor és Domokos, Beöthy Zsigmond, Pápai Imre, Silylye Gábor, Góncy Pál, Molnár Aladár, Bónis Sámuel, Ghicey Soma, Misley Károly, Gyürki Ábrahám, Kovács Albert, Farkas József.

=Jeleztük volt, hogy Toldy István — egyik legjelesebb, és legtanultabb fiatal írónknak — könyvet ír a jezsuitákról. A könyv megjelent; mai számunk mutatványt is hoz belőle. A legmelegebben ajánljuk olvasóink figyelmébe, s a ki teheti, el ne mellőzze megvételét; mert e könyv a viláosságának és igazságnak oly lázas szeretetével, és a bűnnek, a jezsuitizmusnak oly gyűlöletével van irva, s anynyi alapos tanulmányval, hogy méltán helyet foglalhat bárkinek könyvtárában.

= (Felhívás.) Magyarország és Erdély lelkészeihez! A hosszú élettartamot előidéző külső tényezők ismerete ép oly fontos statisztikai, mint egészségügyi szempontból. Ezen tényezők ismeretére azonban, csak is igen számos adat birtoka és ezek célszerű özsze hasonlítása vezethet. Miután hazánk viszonyaira nézve ezen téren még, úgy szólván, kísérlet sem tétetett, célul tűztem ki, az élettartamra befolyást gyakorló tényezők statisztikai adatait megszerzeni és közrebocsátani. A mily könnyűnek látszik első tekintetre a feladat, ép oly nehéz annak gyakorlati kivitele. Ép ezen utóbbi oknál fogva reményelem mindazok, kik hivatásuknál fogva kitűzött célomhoz a szükséges adatokat szolgáltatathatják, a tudomány érdekében nem fognak késni a gyakorlati kivitel nehézségeit segédkezés által ellensúlyozni. Ebből kifolyólag, felszólítom az özszes Magyarország lelkészeit (vallás különbség nélkül) sziveskedjenek e célra kerületükben 1872 január 1-től 1872 december 31-ig előfordult halál-eseteket a halottas anya-könyvekből kiírva, részemre mielőbb megküldeni. A fennebb kitett időszakban elhaltak jegyzékéhez az elhalt neve, foglalkozása, vallása, kora, és a halált okozó betegség neve jelölendő meg. Miután a rendelkezésre állandó adatok számától és pontosságától fog az általam kiadandó statisztikai munka hitelessége és megbízhatósága függni; ismételve felkérem a lelkész urakat, sziveskedjenek az előbb felsorolt adatokkal ellátott elhaltak jegyzékét kellő pontossággal elkészítve, mielőbb rendelkezésemre megküldeni, hogy így irodalmunkban e hézagot pótló-munka a többi hasontartalmu művekkel egy sorban álhasson. Kelt Kolozsvártt, dec. 6-án 1873. Kalmár Dezső, mérnök, a „Viktoria“ biztosító társaság matematikusa.

KÖRÖZTETNEK.

1173—1873.

N.-enyedi egyházmegyénkben:

I. A fel-enyedi első-osztályu lelkészi állomás.

II. Az aranyos-polyáni másod-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap mindkét állomásra nézve 1874-ik év, január 8-ka.

A folyamodványok n.-enyedi esperes és egyházkerületi közügy-igazgató nt. t. Basa Mihály aa.-hoz Harasztosra (u. p. Fel-Vinc) küldendők.

Kolozsvártt, december 8, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

1192—1873.

Széki egyházmegyénkben a veres-egyházi első-osztályu lelkészi állomás.

Pályázati határnap 1874, január 10-ike.

A folyamodványok széki esperes t. t. Báthory Dániel aa.-hoz Székre küldendők.

Kolozsvártt, december 8, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Felolós szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDELYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 18, 1873.

155—51. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztői iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

a z

„ERDELYI PROT. KÖZLÖNY“

1874-ik évi IV-ik év-folyamára.

Lapunk előfizetési díja a „Préd. tárral“ együtt

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Félévre	3 frt.
Érész évre	6 frt.

Bizalommal kérjük fel ügybarátainkat, hogy előfizetésüket megújítani, s ezen kívül minél többeket megnyerni sziveskedjenek. Célunkat, irányunkat ismerik; akaratumk szilárd, hogy anyaszentegyházunknak és általában a felvilágosodásnak és az erkölcsi szabadságnak szolgáljunk. A minő mértékben fog támogatni a részvét: akkint fog izmosodni lelkesedésünk.

Kolozsvárt, decemberben, 1873.

Szász Gerő.
felelős szerkesztő és kiadó.

 A pontos megrendelést kérjük; mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

A hellen irodalom jelentősége.

Gymnáziumaink szervezetében sok a hiány; céljainknak kellően megfelelni, nem képes. Hol keressük okát e hiányoknak, e képtelenségnek? Kire súlyosodik a kárhoytató vád? Tán azokra, kik a mostani szervezetnek alkotói voltak? Ezt állítani, könnyelműség és hálátlanság volna! A mult kényszerítő hatalma, ezerféle viszonyok parancs szava volt az, mely nem engedé, hogy gymnáziumaink a célnak megfelelő rendszert nyerjenek. De hála az égnek, ama viszonyok, melyek tanügyünkre oly zsibbasztó hatással voltak, legalább némileg már megszűntek anynyira, hogy a legnélkülözhetlenebb reformok lehetségesek lesznek, és ama cél, mit a gymnáziumnak maga elé kell tűzni, elérhetővé válik.

És miben áll a gymnáziaiis nevelés célja? A gymnáziumot átalánosan úgy tekintik, mint a humá-

nizmus iskoláját, hol a szív és ész harmonikus kifejlését nyeri, kell hogy nyerje. Én nem tagadom, hogy a gymnázium sokkal képesebb, embert nevelni a szó teljes értelmében, mint a reál-iskola; de még sem tartom helyesnek azok meghatározását, kik a gymnázium elébe a humanizmust tűzik ki, mint saját cél-t. E felfogás jogsértés volna a reál-iskolákkal szemben. Ha a gymnázium maga elé a humanizmust tűzi célul, úgy megtagadja ezt a cél-t a reál-iskolától. Azon iskola pedig, mely nem törekszik arra, hogy egyszersmind a szív is megnemesüljön, az nem érdemli meg az iskola nevet. És vajjon, megtagadhatjuk-e a reáliskolától ezen szivnemesítő hatást? A természet vajjon épen hatástalan maradna-e a lélekre, sőt nem inkább emel-e istenhez, mint egy jól-rosszul betanult „auctor“? Minden helyes oktatás: nevelés; a mi szivből jön, az a szivhez tér vissza.

Ne legyünk hát elfogultak, s ne tulajdonítsunk

a kiválóan gymnázialis tárgyaknak nagyobb fontosságot, mint a mekkorával birnak. A tulzás által csak bebizonyíthatatlan tételekhez jutunk, s általa fegyvert adunk azok kezébe, kik mindazt, mi görög- és latinnyelven van írva, a haszna-vehetetlen régiségek lomtárába szeretnék dobni. Ha a real-iskolának célja az, hogy a természet-tudományokban képezze növendékeit, úgy a gymnázium feladata nem lehet más, mint az, hogy a történet-tudományokból nyújtson ismeretet. A két féle iskola tehát úgy viszonylik, mint a természet és történet, mint anyag és szellem. A reál-iskola a természeti, a gymnázium a szellemi világba akarja bevezetni növendékeit. A gymnáziumi ismeretnek kiváló tárgyát tehát az emberi szellem fejlődésének, mozgalmának különböző nyilatkozási alakjai teszik: vallás-történet és philosophia, theologia és jogtudomány, mint az emberi szellem fejlődésének mind meg anynyi lecsapódásai, szorosán véve, mind a gymnázialis tárgyakhoz tartoznak. Azonban, miután e tárgyak alapos megismerhetése más előismeretek birtokától függ, úgy önként következik, hogy ezen előismeretek megadása a gymnázium feladata. Miután pedig az egyes egyetemeken a történet-tudomány különféle ágainak alapos megtanulhatása lehetséges, a gymnázium céljával egyebet nem tűzhet ki, mint azt, hogy növendékeinek a történet-tudományokra nézve megadja azon előismeretet, melylyel ezek az egyetemre átléphetnek.

Mi haszna van a történelem ezen ismeretének? Ezt kérdeni senki sem fogja. Arról tán mindenki meg lesz győződve, hogy a mult a jelennek és a jelen a jövővel szorosban egybefügg, mint ok az okozattal. A multnak helyes ismerete, a jelennek utmutatója. Valamint a természet-tudósnak feladata az, hogy az egyes földrétegek természetét és előállási korát vizsgálja és meghatározza, az egyes fizikai jelenségeket megmagyarázza, a khemiai processus alkotó elemeit felmutassa stb. szintugy a történet-tudósnak be kell hatolnia a szellemi világba, fel kell keresnie mindazt, mi a szellem fejlődésében, mint tényező megjelent. Ki ezen tényezőket nem ismeri, és saját értékük szerint kecsülni, nem tudja, az nem is vindikálhatja magának sem a theologus, sem a jogász, sem a philosophus nevet, mert nem ismeri azon processust, melyet a szellem fejlődésében a jelenig követett. Ha nem ismeri, úgy a fejlődés további irányára sem lehet majd semmi befolyással sem. Pet-

rarkha, Kant, Lessing, mind az által lettek nagygyá, hogy a mult kor, vagy más szókkal a klaszszicizmus emlőjén nőttek fel. Mig a görög klaszszicizmus ignorálva volt, addig csak szellem-szolgaságról beszél a történelem; mig a letünt kor szelleme világának jelenségeit csak balgaságnak néztük, addig mi magunk voltunk a balgák.

Ha a mult a jelennek ily szoros logikai viszonyban áll, akkor nem lehet kételyünk a felől, hogy minő jelentőséget tulajdonítsunk a klaszszikus nyelvek tanulásának; ha meggondoljuk azt, hogy életünk külső és belső viszonyai, mily méjien egybefüggnek a hellenek és rómaiak életével és műveltségével, ha meggondoljuk, hogy a görög szellem termékei, mily hatalmas faktorát tettek és teszik az általános fejlődésnek: akkor lehetetlen, hogy mosolyra ne nyiljék ajkunk, hallván ama félszeg itéletet, mely a görög és latin irodalmat akarja száműzni. Ha a multat kicsinyelnünk nem szabad, akkor kénytelenek vagyunk, megszerezni amaz eszközöket, melyek segélyével a letünt világba magunkat átküzdhetjük. Ez eszközöket legelső helyen a görög és latin-nyelv alapos ismerete szolgáltatja. Erre -- igaz -- a nagy tömeg azt feleli: hogy a görög és latin irodalom termékei megvannak fordításban, ha saját nyelvünkön nem is, de más nyelveken, és így az eredetiek nélkül is megszerezhetjük könnyuen a szükséges ismeretet. Alaptalan, fölületes itélet! Mintha bizony Plato, vagy Aristoteles rendszerének hü képét adhatná egy fordítás, hol azon finom árnyalatok, melyek az író gondolkodás módjának és rendszerének sajátosságát teszik, csaknem egészen elmosulnak; mintha Homer naivsága gondolatban és tartalomban más nyelveken is viszsztatúkrözhető volna.

Ama régi mult és korunk közt oly nagy a távolság, amazok eszme-világa a mienktől oly meszsze eső, hogy nyelvünk sehogy sem képes amazok gondolatainak hü tüköre lenni. Mutassatok fel csak egyetlen fordítást, mely Aeschylus, Sophokles szellemének, tökölyének hü kinyomata, mely ama búbáj varázs melegét, mely az eredetiből viszszasugárzik, a magateljében éreztesse. Ha az eredetit tudjuk olvasni, akkor igenis beélhetjük magunkat ama távoli világba, akkor mindenütt életet látunk; lelkünk előtt feltűnik az emberiség gyermek korának tündér-világa; lelkesülünk, ha halljuk Achil hős tettét Homér lautján elzengeni; lelkesülünk, ha halljuk Tyrtaeus csatadalát, bámuljuk a szellem óriási küzdelmét, ha ol-

vassuk Aeschylus Prometheüsét; a vallásos érzés egész ereje tartja fogva szívünket, midőn látjuk ama vallásos komolyságot, mely a görög tragikusok műveinek nagy részén előmlik, míg egy fordítás olvasásánál hidegek maradunk, sőt unalomba esünk, mert hiányzik lelkünkben ama verőfény, mely csak magának a nyelvnek alapos megtanulása által támad, és mert nem találjuk ama tökélyt, mely az eredetinek sajátja csupán.

Olvassa el akárki Petőfi műveit fordításban. Vajjon, megtalálhatja-e az eredetinek szépségét, tökélyét? Sőt nem fogja-e úgy találni, hogy ép az hiányzik a fordításban, mi a költőnek oly jellemző sajátja? Menynyivel inkább megtörténik az, ha egy rég le-tűnt korról van szó!

És vajjon, nem áll-e érdekünkben, hogy a görögök szellemi életéről mentől tisztább, mentől hivebb képet szerezzünk? Irodalom és művészet! E kettő teszi ama legnemesebb és legérettebb gyümölcsöt a szellemnek, melyet egy nemzet produkálhat; irodalom és művészet ad a nemzetnek értéket és biztosítja nevét örökre. A görög nemzet irodalma és művészete pedig — ezt senki sem fogja tagadni — örökre példányul marad a világ minden nemzete előtt. A görög nemzetnek kiválóan költészet volt a jellemvonása; lelke mindig az eszményit keresé; irodalma és művészete ez eszményinek reális alakja. A görög költő és művész nem a napi viszonyoknak, nem egy szűk körnek hódol, mikint ma költőink jó nagy része, hanem csupán annak, a mi általános becses bir: a szép eszméjének. Ezért marad örök becsű a görög költészet és művészet. Innen a hatás, melyet a görögök szelleme egy Petrarka, Winckellmann és Lessingre gyakorol. Petrarka nem tud szavaiban takarékos lenni, ha a klaszszikus kor dicsőítéséről van szó; midőn Homer legelőször kezei közé jut, az öröm könyeket csal szemébe, de nem tudván elég könnyűséggel olvasni, átöleli a könyvet és sir a fájdalom miatt. Winckellmann megtagadja vallását elhagyja népét, csak hogy a klaszszikus művészet szent titkába hatolhasson, mintegy profétai szellemmel tárgyalja a görög művészetet; nélküle Lessing Laokoonja — e klaszszikus mű — soha sem születik.

A görög nem csak klaszszikus nemzet, hanem egyszermind originális, míg a latinnál eredetiséget hasztalan keresünk; mindazt, a mit a latin irodalom felmutat, semmi sem egyéb, mint a görög szellem viszfénye, költők és szónokok mind a görög iroda-

lom, a görög műveltség emléjén nőnek fel. Midőn Korinthus elbukott, e bukásban a görög szellem ulti diadalát nyugaton: a római költők egész serege tűnik fel, kik a görög költészetet utánözva, Rómának irodalmat teremtenek a nélkül azonban, hogy még csak meg is közelíthették volna ama magaslatot, melyen a görög állott; egy Virgelnak ereje megtörik, midőn Homert követi, egy Horác csak feszült szorgalommal juthat azon fokra, melyen a görög jóval túlhaladt. Nincs senki, a ki Aeschylus és Sophokles nagyságát még csak meg is közelítse; nincs senki, a ki Plato és Aristoteles nyomdokába lépjen.

Bartok György,
pap jelölt.

(Vége következik.)

A légációk kérdéséhez.

Folyó év november 20-án e lap hasabjain 151—47 számban egy cikk jelent meg „Az innepi légáciokról“ cim alatt egy vidéki ev. ref. paptól. Ugyancsak ekkor e lapok tiszt. szerkesztője felhívja az érdekelteket „pro et contra“ eszme-cserére e valóban fontos tárgy felett. Mi, kiket az ügy ez idő szerint legközelebről érdekel, sietünk, szerény-nézetünket elmondani e fölött.

Mielőtt azonban a tüzetesebb tárgyaláshoz fognánk, megemlítjük, hogy bennünket korántsem az említett „vidéki“ ref. pap argumentumai hívnak fel a feleletre; hanem azon visszaélések és komoly veszély, melylyel fenyegetve van a vallásos-erkölcsi élet az eddig szokásos légációbajárás által.

Előre is kimondjuk, hogy mi „legationem non delendam, sed reformandam esse censemus.“ Mondja ki az egyh.-kerületi közgyűlés, hogy csak pap-növendékek mehetnek légációbaj. Ezt sokáig argumentálnom, azt hiszem, nem kell. Mert ha az ember fizikai bajain segíteni, csak azt tartjuk képesnek, a ki erre hosszas tanulmány által képesítettett — az orvost: menynyivel inkább fell kell tennünk, hogy a fizikai organizmusnál sokkal komplikáltabb természetű szellemi életet s ennek egyik oly kényes és fontos oldalát, mint a vallásosság, erkölcsi élet, csak az vezérelheti — fejlesztve, a ki erre megfelelő tanulmány által képesítettett. Eltiltandó tehát a templomi szószéktől minden olyan egyén, ki az abban véghez viendőkre tudományosan nem készül. Mert, a mily nevetséges, szinte olyan megbotránkoztató az, hogy olyan egyén álljon fel papolni, kinek semmi készütsége sincs hozzá. Korunkban minden foglalkozásra szakembereink vannak. Hát, csak a templomi szószék lenne olyan, melyet minden készületlen betölthetne? Hát azért tanuljon az ember négy évi:theologiai kursust; azért készüljön egy-két évig papi-vizgára; vagy menjen a külföldre, készüljön azon hivatalra, a melynek legnehezebb feladatát, a mostani gyakorlat szerint, akármely 6, 7, 8-ik gymnázialis tanuló megoldhatja? Vagy az ilyen nem képes rá s így nem is bizandó ilyenekre; vagy a theol. kursus felesleges és így eltöröndő.

Minden főiskola eddigi légációjáóul tartson meg anynyit magának, a menynyi szükséges azon köztanítóknak, kik a theologia semináriumából oda kiléptek, addig mig rendes funkciójukat ők is megkezdik, mint rendes lelkészek. A többi légációt bocsássa által a N.-Enyeden levő theol. szeminárium rendelkezése alá. Azt fogja valaki mondani: hogy ez lehetetlen, mert például Háromszékre Enyedről nem megy legátus; mire mi azt feleljük: hogy vasutaink és közlekedési eszközeink az ilyeszerű akadályokon megtehetően segítenek.

Ezen átbocsátás által meg lesz mentve a légáció az avatatlanoktól. Szükségesnek tartjuk pedig légációba járását a pap-növendékeknek multhatatlanul az következő okokból:

Az ev. ref. pap teendője a gyakorlati theologia-ra van szorítva künn az életben; benn a tanoda falai között a pap-növendék csak az elméletet tanulja. A légációba járás nagyon jótékonyan hat a fiatal emberre az által, hogy tért és alkalmat nyújt, hol hangját, magatartását, szóval, egész énjét a bentanult elmélettel összhangba hozhatja. Különböző nagyságu és akustikájú templomokba járván, fölismerheti, hogy minő helyen lehet elég alkalmas a később reá bizott köteleességeket sikeresen elvihar. Vegyük ehez még azt, hogy a theol. szemináriumban tanárai és tanuló társai előtt elmondott beszédei soha sem sikerülnek úgy, mindig a kapandó kritikától félvén, mint ez rendszeren künn az életben történni szokott. Csak így lehet az, hogy mint kész szónok lépjen ki a theol. szemináriumból; mig ha a légáció el lenne törölve, nem lévén tér, hol gyakorolja magát, egész szokatlanul lép a világ elé, mely hogy mily visszajeszto lenne, azt legjobban tudják gyakorló papjaink.

Fentartandónak tartjuk továbbá a légációt azért, mert így sok társadalmi ügyességet sajátíthatnak el a pap-növendékek, a melyekkel a tanoda falai között nem találkoznak.

Fentartandónak tartjuk a légációt azért, mert így a pap-növendékek, kiknek oly szük anyagi körülményeik vannak, ez által segítve lesznek. Gondolják meg jól, uraim! mielőtt a „delendam esset“ kimondanák, hogy most is mily kevesen mennek a theologia-ra! Hát ha még ezt a kis segély-forrást is eltörlik, miből tengethetik magukat theologia-ra menő szegény ifjaink? A mi pedig azon csekély összeg összeszedését illeti, melylyel a légátusokat jutalmazni szokták, azt minden eklézsiában a lelkész elintézhethetné t. i. összeszedethetné az egyházi, vagy más arra alkalmas egyén által; a mint ez sok helyen gyakorlatban is van; és így azon kellemetlenségeknek vége lehetne, melylyel az úgy nevezett „bucszás“ szokott járni.

És végül, fentartandónak tartjuk a légációba járást azért, mert így aprádonként megismerkednék a külvilág, nevezetesen pedig a papság elszigetelt részre a theol. szemináriumban uralgó eszmékkel. A modern eszmék így könnyebben átültethetők lesznek az életbe. Mert sokan vannak még a lelkészek között olyanok, kik az újabb modern theol. mozgalmakban szintugy eretnokséget látnak.

Mig a légációba járás által, az itt-ott elhintett szabadabb eszmék magvai nem egyszerre és rohamosan ugyan, de lassan és biztosan megtermik jótékony gyümölcsüket. Épen azért mi „logatio nem non delendam, sed reformatam esse censemus“

A n.-enyedi theol. szeminárium önképzőkörre megbízásából.

Farkas Károly,
theologus.

Az igazgató-tan- és kisgyűléséből.

Kolozsvártt, december 14. 1873.

Elnök: főt. Nagy Péter, püspök. Jelen voltak: Ince Mihály, Sárkány Ferenc, Schilling Ottó, Szabó Ádám, Szász Béla és Bodor Antal, titkár.

1) Bogdán Lajos n.-enyedi főtanodai gazda-gondnok tudatja, hogy folyó évi november 28-án gazda-gondnoki állomását elfoglalta és az átvétel rövid időn eszközöltetni fog. Tudomásul vétetett.

2) Elekes Károly közfőjegyző beküldi a nagy-enyedi főtanodai gazdasági számadások megvizsgálására kiküldött bizottságra vonatkozó folyó évi közgyűlési határozatot. A kiküldött bizottsági tagokkal és a tanodai előljárósággal közöltetik.

3) Esperes aa. utján felterjesztetik a n. m. kultusz-miniszter ur leirata, mely szerint csak azon feltétellel kész a f. szállás-pataki felekezeti iskolát állami népiskolává változtatni, ha az átbocsátandó iskola-telekre a használati-jog bekebeleztetik és a 3090 frt. iskola-alaptőke készpénzben, vagy hitel-papírosokban kezelés végett átadatik, stb. A föltételek némi módosítással elfogadtatnak, kivéve az iskola-tőkepenze átadását s a további intézkedés végett esperes aa. utasítatik.

4) A sükei egyh.-község kéri, hogy lelkészt a közzé tett pályázat folytán nem kapván, engedjék meg, hogy ideiglenesen az egyh.-község a farcádi lelkész gondozása alá bizassék, a közzé tett feltételek mellett. Az ideiglenes leányosítás, a közzé tett feltételek szerint, megengedtetik.

5) A kis-solymosi egyh.-község kéri annak megengedését, hogy a kepe-váltásra alapított magtárából adandó töröküzával a papi és tanítói zab-kepe váltassék meg. A zab-kepe menynyiségének és értékének utólagos kimutatása s a díjlevél feküldése feltétele mellett megengedtetett.

6) A tordai egyh.-község tudatja, hogy Ferenc Márton volt számadó-gondnok számoltatása iránt, a szükséges intézkedéseket megtette és rövid idő alatt a számadásokat felterjeszti. A bekívánt okmányok felterjesztésére a határozat vételétől 8 napi idő tüzetik ki.

7) Basa Mihály esp. aa. tudatja, hogy a lörinc-révei tanítót illotó 100 frtból 73 frt. 72 kr. a tanítónak kézbesített s miután a tanítói állás üresedésbe jött, a többi az 1871 évi zsinati költségre, a később leküldött 45 frt. a papi-lak befedésére fordított. Azon dözma kárpotlási kammat, mely a tanítói hely üresedésben léte alatt jár le, a tanítói alapra lévén tőkésítendő, az eljárás rosztaltatik s a más célra fordított összegnek visszastátíritése meghagyatik.

Felterjesztetik b. e. Zsombori János végrendeletének másolata, mely szerint a sófalvi egyh.-községnek 1000 frt. hagyományoztatott. A kegyes alapítvány örömmel fo-

gadtatván, ügyvéd aa. utasított az örökösödési nyilatkozat megtételére.

— Előadatott ezeken kívül még 19 ügydarab.

Bodor Antal,
titkár

TÁRCA.

A jezsuiták, mint pénzemberek és tolvajok.

(Mutatványul Toldy Istvánnak „A jezsuiták Magyarországon és egyebütt“ című éppen most megjelent művéből. Budapest, 1873. Ára a 465 hasábos kötetnek: 2 frt. 80 kr.)
(Folytatás.)

S lehet-e képzelnünk igazságosabb okot azon társaság érdekénél, melyet Krisztus maga alapított s vezetett, s mely a vallás terjesztését s az emberiség üdvözítését tette céljává?

E felett a jezsuiták pillanatig sem voltak kétségben. Hatalomra törekedtek, s ez uton a gazdagság eszköze és cél egyszersmind. Azon kívül a Jézus-társaság működése csakhamar megakadt volna, ha nagy forgalmi tőkével nem rendelkezik. Kémekek tartása, hivatalok s gyóntatói állomások vásárlása, miniszterek, bírák s mindenféle befolyásos emberek megvesztegetése, bérencek tartása, népmozgalmak rendezése, eretnekek üldözése s az igazhitűek szaporítása: mindezek számos milliókba kerültek, nem is számítva azon összegeket, melyeket a társaság tagjai saját kedveseikre s testők másféle gyönyörűségeire költöttek. Igaz ugyan, hogy ez eszközök busásan kifizették magukat s a befektetett tőke uzsorás kamatot hozott, de ez ismét új befektetésekre, s tovább terjeszkedésre levén fordítandó, a társaság soha sem jött zavarba a felett, mire fordítsa rengeteg gazdagságát.

De hát honnan szerezték e kincseket, midőn szabályaik kolduló szerzetté tették?

Először tényleg koldultak. Átaljában nem lehet kimutatni, mennyit szerzett a társaság ez uton, de ha tudjuk azt, hogy magában Róma városában a jezsuiták két századon át évenként átlag 40,000 tallér alamizsnát tehettek félre, elképzeltetjük, hogy az egész világból e címen tekintélyes összegek folytak a társaság pénztárába.

Más, rendes jövedelmi forrását a társaságnak a belépők ajándéka képezik. Alig lép ugyanis valaki a szerzetbe a nélkül, hogy ennek belépése által hasznot ne hajtana. A belépőt, vagy szüleit rendszeren felszólítják, hogy belépése alkalmával vagyonával arányban álló adományozást tegyen a társaságnak, mely őt egész életére ingyen ellátván, méltán igényt tarthat hálájára. Ritkán szokott az ily kívánatot megtagadtatni, s a jezsuitáknál csak hamar szokássá lett, tömegesen felvenni oly tagokat, kiknek használhatlanságáról előre meg voltak győződve. Sok képtelen, tehetségtelen embert felvesznek, hogy ez uton adományt csikarjanak ki tőlük, s ha ezt megkapták, egyszerre belátják, hogy az illető nem alkalmas a jezsuita hivatásra, és visszaküldik a világba, de pénze, melyet magával hozott, természetesen ott marad.

Nagyobb hasznot hajtottak és hajtának a társaságnak a végkép belépő jezsuiták. Az újoncnak főnökei sietnek meg-

magyarázni, hogy a szerzet alapítóinak célja volt, csak oly tagokat venni fel a társaságba, kik a világról teljesen lemondtak. A világról való lemondás pedig a földi kincsekről való lemondást jelenti. Mielőtt tehát a jezsuita teljesen fölavattatnék, vagy — a társaság műszava szerint — annak valamely házában, vagy kollégiumában „engedelmességben élni kezdene, el kell osztania vagyonát s rendelkeznie kell mindazon javakról is, melyek még a jövőben reá várnak, mert Krisztus egyenesen a Jézus-társaságra gondolt, midőn monlá: „Ha tökéletes akarsz lenni, menj és add el mindazt, a mivel bírsz: add a szegényeknek és kövess engem.“ Ha a fiatal jezsuita illőnek találná ez alkalommal, midőn magára nézve minden jelen s jövődő vagyonáról lemond, rokonairól is megemlékezni, főnökei meggyőzik őt e szándékának istentelen votáról. Krisztus ugyanis nem mondta, hogy „add rokonaidnak,“ hanem a „szegényeknek.“ Ez által a megváltó példát nyújt arra, mikint kell a szülők s rokonok iránti rendetlen szeretetből (inordinatum erga parentes affectum, Constitutiones. c. IV.) kivetkőzni. Ha egyszer ezt elhitte az újonc jezsuita, könnyen el fogja hinni azt is, hogy a „szegények“ alatt Krisztus nem érthetett mást, mint a Jézus-társaságot, és nem fog tovább habozni, minden vagyonát a társaságnak adományozni. Ez eljárás roppant kincseket hozott a társaság pénztárába, melyben csakhamar vezér-elv lett, tagnak csak igen tehetséges vagy igen vagyonos egyéneket befogadni. Loyola Borgia Ferencet, Gandia herceget, Spanyolország grandját és Katalonia egykori alkirályát rácsabitotta a szerzetbe való lépésre, s ez által példáját adta, mikép lehet a gazdag szamarakat értékesíteni; és ily példát a jezsuiták nem szoktak követetlen hagyni.

Ennél kétség kívül bővebb forrás volt a társaság számára átaljában az adományozás. A Jézus-társaság oly nagy pápai privilégiumokkal bírt s ezeket oly gyorsan és ügyesen tudta befolyás nyeresére kizsákmányolni, hogy csakhamar divattá vált, a hatalmas szerzet jóakarátát tekintélyes adományok által biztosítani. Csak úgy hullt a társaság ölébe a sok donáció koronás, és nem koronás fejektől, szép és nem szép kezektől. És nem volt még társaság, mely oly mesteri ügyességet fejtett volna ki ez irányban. A ki Aquaviva aranytanácsait átolvassa, kénytelen lesz, azon méjj pszichológiát és egészséges finánciális érzéket méltányolni, mely Jézus katonáit kezdet óta kitüntette.

Tudtak a jezsuiták mindenből pénzt csinálni. Mások butasága és erényei, bűnei s gyakorlóságai, hitetlenek hitetlensége s a pápisták vallásossága egyiránt jövedelmező volt rájuk nézve. Igaz ugyan, hogy a kezdeményezés érdemét, mint sok egyebben, e téren sem követelhetik maguknak.

A római papság kezdet óta oly buzgalommal vetette

magát a pénz-csinálásra, anynyira kidolgozta e mesterség ágait s oly tőkélyre vitte e téren minden irányban, hogy a Jézus-társaságnak csak a tovább fejlesztés dicsősége jutott osztályrészül. De ebben becsületesen megállta helyét s az egyház méltó tagjának bizonyította magát, melyet általában merészség, nagy kombinációk s a tervek ügyes kivitele, valamint új segéd-eszközök felfedezése tekintetében meg is haladott.

A vallás kizsákmányolásában a jezsuiták ritka bravourral járnak el. Alloza Jánosnál olvassuk: „A Jézus-társaságnak tett oly hagyaték, mely misemondási kötelezettséggel jár, el nem fogadható, ha a körülményekből arra nem lehet következtetni, hogy az örökhagyó szándéka az volt, hogy a hagyaték ne mise-alapítványnak, hanem önkényt adott alamizsnának tikintessék, ha például nem rug sokkal többre egy közönséges mise-alapítványnál. (Flores summarum. 546. l.) Ez más szavakkal anynyit jelent, hogy: a mise-alapítványok csekélyek szoktak lenni és mise-mondási kötelezettséggel járnak. Igyekezünk kell tehát, minél nagyobb alapítványok tételére birni a hiveket, annál inkább, mert ezeknek nagyobb voltából ki lehet magyarázni azt, hogy nem misemondásra adattak, mely cél az alapítvány tőkét leköti, hanem önkénytes „alamizsna“ gyanánt, melylyel a társaság szabadon rendelkezik. Ez utasítás szrint tehát két legyet lehet útni egy csapással: nagyobb adományt kapni és szabad rendelkezési jogot nyerni felette.

És még egy harmadikat: azon hirt tudniillik, hogy a jezsuiták pénzért misét nem mondanak, csak jóakarattól. Ezt hangosan hirdetik s minden alkalommal hangsúlyozzák, hogy ők pénzért nem, de ingyen szivesen mondanak misét — jötevőkért. Ezen „ingyen“ való mise-mondásnak rendes taksája is van a társaságban. A régi árszabály szerint, mely 1773-ki eltöröltetése előtt volt használatban, — az újat még nem ismerjük — a társaság azért, a ki egy kollégiumot alapított számára, 60,000 misét mond és 40,000 olvasót imádkozik, felét életében, felét holta után; nagy bűnösért, ha két kollégiumot alapít, hasonló felosztással mond 120,000 misét és imádkozik 80,000 olvasót. Ezen kívül, minden alapító a magáén kívül részesül azon 480,000 misében, melyet a társaság évenként alapítójáért, Loyoláért mond.

Az alapítványok szerzésén kívül, melyek egy vagy más módon rendesen kizsaroltatnak, vagy kihizelegtetnek, a társaság kölcsönzés útján is nagy mértékben tudja vagyonát szaporítani. A romlott külvilágban a kölcsönt idegen pénznek tekintik, melyet vissza kell adni. Nem így a Jézus szent társaságában. Kölcsönt venni s visszafizetését halasztani mind addig, míg a hitelezőtől kedvező alkalommal — midőn például veszélyesen megbetegedvén, vagy halálos ágyában feküdvén, lelke üdveért aggodni kezd — annak elengedését ki lehet csikarni, — vagy kölcsön vétetni egy jezsuita által, ki aztán a visszafizetési terminus előtt egyszerre eltűnik; vagy még egyszerűbben, kölcsönt venni fel minden írás nélkül s azt utóbb merészen eltagadni: oly módjai a pénzszerzésnek, melyek nagy divatban voltak és vannak a Jézus-társaságban s jelentékenyen szaporították vagyonát. Kitzű eszközkel is rendelkeztek annak megtudatására, hogy

hol lehetne jó zsákmányra szert tenni. Midőn a jezsuiták Velencéből kiűzettek, lefoglalt papirjaikból a hatóság nyomára jött annak, hogy a gyóntatás segélyével kipuhatták az egyes családok vagyoni körülményeit s az ily módon nyert adatokat rendszeren feljelentették a generálisnak.

Ezek általánosan elfogadott „irányoszmék“ valának a társaságban, de azért ennek szabályai az egyéniséget sem nyomták el, és a pénz-csinálási talentum, használt legyen bármily eszközt, mindig talált tért a kifejlődésre. Dequet jezsuita Párisban a beteg Tardif házából, a háziur halála által okozott zavar védpajzsa alatt 101 darab becses festményt lopatott el, s midőn e tettéért kérdőre vonatott, egy adomány-levelet mutatott elő, melynek egyetlen hibája az vala, hogy maga páter Dequet által volt készítve. Cluniac és Marsan jezsuiták Angoulémeben hamis pénz-veréssel foglalkoztak, s gyártott pénzöket társaik hozták forgalomba. Rusow jezsuita Bordeauxban egy ezüst-koporsót, melyet gazdag polgárok a főoltár számára készítették, éjjel ellopott s helyébe egy annak mintájára készült ólomkoporsót csempészett. Ausztriában a linci jezsuiták lefoglalt könyveiből kitűnt, hogy a szegények számára gyűjtött pénzen jószágot vásároltak maguknak s azt, ne hogy a dolog kitudódjék, egy főherceg nevére iratták, ki e kegyes csalást csupa vallásosságból nevével palástolta. Genialis bizonyítványát adta élelmességének két genti jezsuita, midőn egy gazdag szárnak, ki más világi üdve feletti aggodalmában nem tudott hova lenni a kétségbeeséstől, 200,000 frtért a következő passust adta, mely lelkenek örök üdvösségét volt biztosítandó: „Mi alulirottak bizonyítjuk és ígérjük, mint papok és valódi szerzetesek, társaságunk nevében, mely ily esetekre el van látva a szükséges felhatalmazásokkal, hogy Bräm Hyppolite urat, a joglicenciátusát, különös védelme alá veendi, hogy azon esetben, ha a pokol becsülete, személye, vagy lelke ellen valamit tenni akarna, őt ennek minden hatalma ellen megvédeni; a mire ezennel megesküszünk és magasztos alapítónk tekintélyét fel fogjuk használni arra, hogy említett Bräm általa az apostolok legszentebb fejének bemutatassék, azon hűséggel és pontossággal, melyre társaságunk kötelezve van. Minek erősségeül idenyontuk társaságunk titkos pecsétjét. Kelt Gentben, 1650. márc. 39. Seclin Ferenc, a kollégium rektora, Bic Péter prior és a Jézus-társaság tagja.“

De térjünk vissza ezen egyes „stiklikről“ a pénz-csinálás rendszeres módjaira. Figyelemmel vizsgálva a Jézus-társaság térítő miszsióinak történetét, fel kell tünnie, hogy a jámbor páterek szegény országokba soha sem jártak téríteni. A meddő, terméketlen, szegény Áfrikát mindig megvetették, csak Abbyssiniába hatoltak be, de ezt is odahagyták. Európa, Ázsia s Amerika éjszaki, hideg s ennél fogva szegényebb részeinek soha sem volt szerencsájük a jezsuitákhoz, Ázsia közép részébe, Afrika belsejébe hatolni, soha sem tartották méltónak. Annál nagyobb mohósággal vetették magukat a földteke áldásos pontjaira. Európában Francia-, Német-, Spanyol-, Olasz-, Angolország, Portugal, Ázsiában India, Japán, China, Amerikában Peru, Brazília, Chili, Mexikó gondoskodásuknak és törekvésöknek mindig kiváló tárgyat képeztek. Mellesleg nem feledkeztek meg a „közép-termést“

igérő országokról sem, s ennek köszönhető Magyar-, Lengyel-, Oroszország, hogy bár csak másod-sorban, Jézus katonái által észrevéttetett. Grönland lakóit, az eszkimokat, a kamcsatkaiakat, a lappokat és sorstársaikat, szegénységök sikeresen biztosította a keresztyén hit ez előharcosai ellen.

És a jezsuiták tudták jól, mért keresik ki a gazdag országokat. XIII. Gergelyvel elhitették, hogy tengeren-tuli miszsióik fentartására okvetlen szükségök van némi üzleti segéd-eszközökre, különben nem képesek a katolicizmus ügyét előmozdítani s Gergely az ázsiai miszsióknak megengedte, hogy kis kereskedést űzzenek. De a kiskereskedésből csak hamar nagykereskedés lett, mely kiterjedt a forgalom minden képzelhető tárgyaira. Amerika és Afrika közt még a néger rabszolgákkal való kereskedés is sokáig leginkább a társaság kezében volt. Ázsiára nézve a jezsuiták szerzete valódi nagy kereskedő-társaság vala, mely üzlete kiterjedésére nézve bátran kiállhatta a versenyt a híres „kelet-indiai kereskedő-társasággal.“ Minden templom mellett iskolát és minden iskola mellett boltot nyitottak, melyben Ázsia népét jó pénzért ellátták az európai ipar termékeivel. Áruhába bujt jezsuiták, vagy világi mezben járó titkos affiliáltak folytonosan beutazták Indiát, Chinát stb. üzleteket kötni a Jézus-társaság számára, mely gyarmati árúival Európa nagy részét ellátta. Indiában a hollandok után az ő kereskedelmük volt a legnagyobb, nagyobb még az angolnál is. Üres óráikban gyémántot és gyöngyöt korestek, vagy uzsorás kamatra kölcsön adtak. A pekingi jezsuiták 50%-on alul szóba sem álltak kölcsönözni akaró emberrel. A mint az angol kelet-indiai társaság kizsákmányolta a franciák elűzése után Indiát, azonképen cselekedtek a jezsuiták Paraguayval, hol forma szerinti államot alakítottak a nép kizsákmányolására, mely, a mint az üzlet jól megindult, évenként négy millió aranynál nagyobb jövedelmet hozott a társaság pénztárába. Mexikót hasonlóképen sikerült kizsákmányolniok. Palafox érsek 1647-ben írja, hogy Mexikónak „majdnem minden kincse a jezsuiták kezében van.“ Két kollegiumjoknak van 300,000 birkája s számos más nagy csordája, 6 cukor-gyára, melyek mindegyike $\frac{1}{2}$ —1 millió tallért ér. Mértföldekre terjedő jószágaikból s ezüst-bányáikból száz-ezerekre menő jövedelmet huznak s így tovább.

(Vége következik.)

Simó Géza ur helyreigazítására

Az erdélyi prot. közlöny folyó évi 43—44 számában, Simó Géza pitești lelkész oly vádakkal lép föl ellenem, melyket, habár az ő modorát nem követhetem, szó nélkül nem hagyhatok.

Először is azt a fátyolt, melyet ő emleget, s melyet föllebbentvén, hitte, hogy alatta nagy méjjségét fogja felmutathatni az erkölcsi megfélelkezésnek: én nem kívántam. Mint a konvent tagjai előtt kijelentém, az egész miszsió-ügy viteléről kész voltam számolni, és szavaimért, tetteimért mindenkor felelősnek érzem magamat.

Miután a miszsió-ügyre vonatkozólag, mely ügy köztudomás szerint legalább terhével az enyém volt, még csak ki sem hallgattattam, ez eljárás általi méjj sérelem után,

nem maradt fen számomra egyéb, mint épen nem öndicsőtésül, melyre semmi szükségem, de még egyszer tájékozásul egy rövid nyilatkozatot tenni közzé, melyben számot adjak azon ügy körüli eljárásomról, mely ügyet én a magyar egyetemes reformált egyház igazgatóinak kezébe tettem le akkor, midőn onnan tizenegy esztendő után hazajöttem.

Ezen nyílt közzétételben, mely a Révész Imre által szerkesztet „Figyelmezőben“ s külön is megjelent, s melyet két példányban én magam küldöttem el Szász Gerő urnak úgy, hogy egyiket adja át az erdélyi főt. egyházkerület igaztanácsának, azt mondtam, hogy építettem templomot, iskolát Pitesten, ez nem csak Pitestre, hanem a több ott megnevezett egyházakra is tartozik, a melyekben nem építettem, különálló templomot, hanem iskolát, imaházat együtt. Ha így irtam volna: építettem Pitesten templomot, iskolát; Ploesten sat. akkor lehetne kifogás; de így, midőn Pitest után a többiek következnek, s midőn a mostani pitești iskola építésére az egész pénzt, hetvenkilenc, aranyat Nagy József társamnak én adtam abból, a mit csak isten tudja legjobban, mint gyűjtöttem a miszsió ügyre: akkor oly boszús és igaztalan megtámadást, mint a Simó uré, talán még sem érdemelt.

Hogy én Pitestre menvén, ott iskolát találtam: ezt a magyar protestáns közönségnek, melyet soha sem ámitottam, mindjárt 1861-ben a protestáns egyházi lapban dr. Ballagi Morhoz intézett II-ik miszsiói levélben, tudtára adtam. Ott én is, mint az ottani dolgokkal még nem egészen ismerős, Kovács Zs. ur előadása után azt mondtam, hogy Kovács Zsigmond ur épített iskolát s tanító-lakot. Ezen nyilatkozatot meg kellett volna később igazitanom, mert azon iskolát, melyet Kovács Zs. ur által építettnek mond Simó ur, még 1855ben építették a ref. és luth. atyafiak közösen, a mikor tanító, ha jól emlékszem a névre, egy erdélyi származású luth. szász atyafi, Jekelius volt. Ezen közös építés abban leli magyarázatát, hogy miután a b. c. Székely Károly hagyomány-levelének egy pontja, így szól: „ha a reformátusok az általam hagyott helyen templomot építenek, abba a luth. atyafiak is járhassanak“ a luth. atyafiak némi jogot igényeltek s így készek voltak az iskola közös felépítéséhez járulni. Az iskola tehát közös építés volt. A mintegy 12 négyszög öl tanító-lak mellette, szintén közösen építettett 1859—60-ban a reformátusok és lutheránusok által. Midőn én Pitestre mentem, már akkor az előbbi egység a ref. és luth. hitek között fel volt bomolva s a tanítói lak építési költsége fejében, a szőlő-haszonbéréből én fizettem ki 15, vagy 16 aranyat, melyet a luth. atyafiak igazságosan követeltek. Ez köztudomású. Hogy az iskola s tanító-lak építésében Kovács Zsigmond ur egyik főtényező lehetett, ezt én kétségbe nem hoztam. A közös erővel épített iskola azonban, melyben a templom bevégezéséig isteni tiszteletet is tartottunk, a szomszéd bojér istállójának falához lévén ragasztva úgy, hogy arrafelé külön fal sem volt: 1863-ban már szinto összeomlott. Ekkor én, Nagy József Pitesten utánam tív évig működött és szenvedett lelkész társam azon sürgetésére, hogy a szinte összeomló helyett, építsünk Pitesten

szilárdabb és nagyobb iskolát: 79 aranyat adtam iskola építésre Nagy József társamnak, s ez az iskola van most Pitesten. Ugyancsak Nagy József társam építé a mostani pap-lakot; tehát, semmi sincs a pitesti parokhián, a mit Kovács Zsigmond ur — tudtommal — épített volna. Ez a tény és igazság, melyet saját szava szerint, a fejét megeszi is Simó ur, meg nem dönthet.

Hogy én Pitesten két kis harangot is találtam, mely kevéssel oda menetelem előtt, egyik közadakozásból, másik Jakó Ferenc által vétetett, s mikor odamentem Koos bukaresti lelkész atyánkfiaival, akkor szólalt meg először: ezt is megirtam 1861-ik évi II-ik miszsiói levelemben. Ugyanott s később a templom építésről való számadásban a prot. lap 1868-ik évi folyamának 415 lapján is megvan, hogy huszonegy arany értékű anyagot találtam egy jövőben építendő templomhoz, mely célra egy gyűjtő-könyv 1860 nov. 14-én (6 szerint) kezdetett, tehát akkor, midőn már az én oda menetelem elhatározva volt. Így elesik azon vád is, hogy én ezt, azt s enynyit találtam ott, már minden meg volt, tegye hozzá, nekem csak a készlet feldolgozásánál volt némi részem! Bár ugy lett volna! Akkor nem kell vala Pitestre anynyi szellemi és anyagi erőt forditanom, s utódaimtól leckéztetnem azért, hogy templomot építtem, melyben ők az oda a hullámok által vetett és szoritott népet, saját nyelvünk és evangyeliomunk igéivel táplálhassák! Hanem, hogy telnék be máskép a keserű pohár!

Most jön az „egyházi alapszabály“ VII-ik pontja azon részének, mely Kovács Zsigmond ur állandó gondnokságára vonatkozik: „keresztül huzása, meghamisítása.“ Erre nézve válaszom ez, hogy azon befeketitése, keresztül huzása említett nevének, mind a szervezeti okmányban, mind a jegyzőkönyvben az egyházi gyűlés nyílt határozatából történt, miről a jegyzőkönyvben, ugy tudom, van emlékezet. Ez akkor volt, midőn nevezett ur maga is belátta, hogy az alapszabály VI-ik pontja ellen igen terhelőleg vétett, s midőn közakarattal rendes egyházi gyűlésben helyébe gondnokul Velezsnyei Sándor atyánkfia választatott.

Ugyanis, az egyházi alapszabály VI-ik pontjának egy része ez: „ha maga az előljáró követne el előljárói hivatalos éveiben valamely a megróvásra méltó hozzánk nem illő erkölcsi vétséget, ha vagy rossz életre hajolna, vagy a községben rendetlenséget, zavart idézne elő sat. hivatalából a rendes idő eltelte előtt is kimarad s helyébe érdemesebb helyezettetik.

Celder Márton.

(Vége következik.)

KÜLÖNFÉLÉK.

— Meghívó. Az udvarhelyszéki reformált egyházmegegye tanító-egyletének tagjait folyó évi december 30-án Székely-Udvarhelyen tartandó közgyűlésre tisztelettel meghívom. Székely-Udvarhelyen, dec. 14, 1873. Szakács Mózes m. k. egyleti elnök.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvárt.

— A „Protestáns theologiai könyvtár“ ügyében. Van szerencsém a „Theologiai könyvtár“ előfizetőivel tudatni, hogy a könyvek bekötésére nézve sikerült egy pesti könyvkötővel oly előnyös szerződésre lépni, mely szerint egy darab könyv, egész vászonba és oly diszes aranyozással és metszéssel, mint a szalonok asztalára való disz-könyvek, csak ötven krajcárba fog kerülni. Az előre látható tömeges megrendelés által válik ez lehetségessé, holott egyenkint kötve, a legegyszerűbb papir-táblájú kötés is belekerül ennyibe. Felkérem tehát azokat, kik könyveiket innen ily diszesen bekötve, ohajtják kapni, sziveskedjenek a 4 frt. előfizetési áron felül minden kötet után még 50 krt, és így az első évre három kötet után 1 frt. 50 krt beküldeni. A kik azonban csak egyszerűen füzve kívánják, azok csak 4 frtot küldjenek. Pest, december 10, 1873. Kovács Albert, szerkesztő.

— A kolozsvári m. kir. egyetemenél a folyó tanévre összesen 303 hallgató van beírva. Ezel közül a jogtudományi karra esik 148 rendes, 5 rendkívüli; az orvos-tudományira 37 r., 5 rk.; a bölcsészeti karra 35 r., 8 rk.; a természettudományira 46 r., 4 rk.; gyógyszerészeti hallgató van 11, sebészhallgató 4.

— Beküldetett szerkesztőségünkhez az unitárius tanárok által fordított Channing Ellery Vilmos műveiből a 4-ik kötet. Ára 1 frt 20 kr. Tartalma: Krisztus jelleme, ford. Ferenc József. Krisztus követésének lehetősége, Ferenc József. A ker. vallás végcélja. Kovács Antal. A ker. vallás előmozdításának eszközei; ugyanaz. Simén Domokos pedig a következő cikkeket fordította: A ker. vallás bizonyítékai. A kijelentett vallás bizonyítékai. Az unit. ker. vallás ellen tett ellenvetések megvizsgálása. A theol. nevelésről. A hitformákról. Melegen ajánljuk irodalom-pártoló közönségünk figyelmébe.

KÖRÖZTETIK.

1234—1873.

Kolozs-kalotai egyházmegyénkben az orgonistasággal egybe kötött ketesdi kánior-tanítói állomás.

- 1) Minden új évben az egyház magtárából 100 nagy véka rozs;
- 2) Minden háztól 4 kupa must, összesen 29 veder;
- 3) 8 szekér fa, beszállítva;
- 4) Temetés 50 kr. búcsuztatóval 1 frt, vagy 1 forint. 50 kr.
- 5) Tandij egy gyermektől 60 kr. és 10 kupa must, vagy e helyett 1 frt. o. ért.
- 6) két fordulón 4—4 véka férőjű szántó, mivel az egyház;
- 7) Egy vékás kender-föld, mivel a tanító;
- 8) Egy másik egy vékás kender-föld, mivel az egyház;
- 9) Egy káposztás kert, trágyázza az egyház;
- 10) Egy vékás tavasz-buza föld, mivel a tanító;
- 11) Egy darab minden évben használható kaszáló s mellette egy szekér törökbuza termő föld mivel a tanító.

Pályázati határnap 1874, január 20.

A folyamodványok kolozs-kalotai esperes t. t. Szakács István aa.-hoz Sz.-Lónára (u. p. Gyalu) küldendők.

Kolozsvárt, december 17, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Nyílt posta.

31) Soos Farkas urnak. Fiatfava. Kérjük a folytatást; valamint azt is, hogy az a jegyzőkönyv melyik évből való.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

ERDÉLYI PROTESTÁNS KÖZLÖNY.

EGYHÁZI ÉS ISKOLAI HETILAP.

III. ÉVFOLYAM.

KOLOZSVÁRT, DECEMBER 25, 1873.

156—52. SZÁM

Megjelenik minden csütörtökön egy iven. — Előfizetési ára egész évre 6 frt., félévre 3 frt., negyedévre 1 frt. 50 kr. — Szerkesztőségi iroda — hová a kéziratok és előfizetések bérmentve küldendők: külmagyarutca, 9 sz. —

Előfizetési felhívás

a z

„ERDÉLYI PROT. KÖZLÖNY“

1874-ik évi IV-ik év-folyamára.

Lapunk előfizetési díja a „Préd. tárral“ együtt

Évnegyedre	1 frt. 50 kr.
Félévre	3 frt.
Egész évre	6 frt.

Bizalommal kérjük fel ügybarátainkat, hogy előfizetésüket megújítani, s ezen kívül minél többeket megnyerni sziveskedjenek. Célunkat, irányunkat ismerik; akaratumk szilárd, hogy anyaszentegyházunknak és általában a felvilágosodásnak és az erkölcsi szabadságnak szolgáljunk. A minő mértékben fog támogatni a részvét: akkint fog izmosodni lelkesedésünk.

Kolozsvárt, decemberben, 1873.

Szász Gerő.
felelős szerkesztő és kiadó.

 A pontos megrendelést kérjük; mert felesleges példányokat nem nyomatunk.

A hellen irodalom jelentősége.

(Folytatása és vége.)

A latin irodalom egy mesterségesen átültetett növény, mely természetes szépségéből oly sokat veszít, míg a görög irodalom ezer évi fejlődésnek természetes megérett gyümölcse. Homer Kr. e. mintegy ezer évvel teremté meg ama halhatatlan eposzt, mely a nemzetnek ezer éven át szellemi táplálékot adott; ez volt ama forrás, melyből merített a későbbi költő és művész; ez volt a törzs, melyből lassankint az elegia és melos, a tragoedia és comoedia kifejlett, együtt egy nagy organikus egészet képezve; ez egy műben Tyrteus csata-dala, Sapho szerelme, Anakreon naiv költészete, Aristophanes gúnyja és Aeschylus és Sophokles vallásos komolysága mind megtalálható. Ugyanígy organikus fejlődés ment át maga a philosophia is. Szóval, a görögök irodalma a szellemi

fejlés határozott törvényeit tünteti fel mindenütt. Azon szellemi processusnak képezése ez egyik leghatalmasabb faktorát, melyben ma élünk és mozgunk: értem — a kereszténységet.

A keresztényen vallás előállításának és története és fejlődése a görög szellem fejlődésével oly szoros logikai viszonyban áll, hogy ennek ismerete nélkül amazt megértenünk, teljes lehetetlenség. A mely theologus az új szövetség egyes iratainak tartalmát irányadó elveit, előállításuk korát és az uralkodó eszméket, melyek származásukra befolytak, ismerni és meghatározni akarja: annak a görög irodalomhoz kell fordulnia mulhatatlanul. Neki ismerni kell Plato philosophiáját, és a hatást, melyet ez a későbbi kor gondolkodás módjára gyakorolt; ismernie kell Philót és a nyomába lépő új nemzedék gondolat-világát, az alexandriai iskolát és a szellemi harcot, mely ez első századokban keleten lefolyt. Mindez pedig a görög nyelv

alapos ismerete nélkül lehetetlen. A multnak ezen ismerete egy theologusra nézve elodázhatatlan; ezen ismeret nélkül a keresztyén vallásnak koronkint felmerült jelenségeit megérteni, nem bírja. Ha a multat nem ismerve, az ujszövetséget, mint valamely természet feletti kijelentést tekinti, úgy önmaga is a tévely kigázolhatatlan tömkelegébe jut multhatatlanul, mert hiányzik a historiai érzék, mi utmutató legyen. Babona, vagy kétely! E kettő közül valamelyiknek lesz áldozata kérelhetetlenül. Ha protestánsok akarunk maradni, ha a keresztyén vallásos eszméknek korlátokat vetni, nem akarunk: akkor multhatatlanul meg kell ismernünk ama szellemi forradalmot, mely a hellenismus és judeismus összecsapódásából támadt; ellenben, ha a keresztyénséget a történelmi összefüggésből kiszakítjuk, úgy az egész ujszövetség csalás és hazugság gyanánt fog feltűnni.

Ezek azok, a melyek a görög nyelvnek oly ropant fontosságot kölcsönöznek.

Azonban, ha vesszük csupán a nyelvet, eltekintve ama kiaknázhatatlan szellemi kincstől, mely benne lerakva van, akkor is menynyire felül áll a görög a latin és akármelyik más nyelvvel szemben! Vizsgáljuk csak ama sajátságot, mely szerint ugyanazon egy gyök hangzó változtatás által más meg más tőket származtat; vizsgáljuk az idő-viszony kifejezésére szolgáló ige-alakok sokféleségét; a gondolatok legfinomabb árnyalatait megtestesítő viszony-szócskákat; az egyes szavak tagjainak hangzói változatoságát és a hang-lejtés tarka vegyületét, és az ekkint támadó rithmikus hullámzást; vizsgáljuk végül a különböző dialektusok által támadó gazdagságot, és ezen dialektusok jelentőségét: és azonnal meggyőződünk a felől, ha vajjon megállhatja-e a latin nyelv a versenyt, vagy pedig a görögnek kell adnunk az elsőséget multhatatlanul.

Én azonban a görög nyelvnek ezen előtérbe állítása által, semmit sem akarok levonni a latin fontosságából. Jól tudom azt, hogy miután a latin nyelv a román nyelveknek anyja-törzse, ezen leszarmozott nyelvek tudományos felfogása és megértése a latin nyelv ismerete nélkül lehetetlen; jól tudom, hogy mily befolyással volt e nyelv a jogi eszmék és fogalmak kifejlésére, én nem akarom egy Cicero, Virgil és Horác olvasásának hasznát kétségbe vonni, csak azt akarom megfoghatóvá tenni, miszerint a mult szellemének sokkal érettebb és nemesebb gyümölcsét, sokkal fontosabb termékét hagyta hátra a görög, és

így szellemi fejlődésünkre is sokkal áldásosabb befolyással van, mint a latin.

Ha e tétel igazsága ellen kételyt támasztani, nem lehet: akkor önként következik, hogy gymnázialis tantárgyaink közt a görög nyelv számára több helyet kell kiszabni, mint a menynyi eddig kijelölve volt. Vagy nagyobb tért, mint eddig, vagy épen semmit! E kettő közt kell választanunk. Ha többet nem akarunk, és az eddiginél magmaradunk, úgy sokkal kevesebb eredményre jutunk, mint jutnánk azon esetben, ha e nyelvet meggondolatlanul száműznők. Kevesebb eredményre, mert csak egy rakás időt emésztene fel a tanuló, mint eddig is emészte a nélkül, hogy még csak kedvet is kapjon a görög nyelv ismeretéhez. Valljuk be őszintén, hogy tanulóink legnagyobb része, midőn érettségi vizsgára áll, még az alaki részszel sincs tisztában, távol attól, hogy fordítani tudna; sőt megtörténik az, hogy az olvasás is csak nagy baktatva megy. Azok, kik nagyobb szorgalmat több ész-tehetséggel párosítottak, az alaki részszel tán még tisztában vannak; de egy Homérról csak homályos képzetök van, míg Aeschylusról és Sophoklesről tán azt sem tudják, ha léteztek-e?

Dann hat er die Theile in seiner Hand,
Fehlt, Leider! nur der heilige Band.

Ha így áll a való, akkor a gymnázium célját téveszté. A mult világába akaró visszavezetni a tanulót, de nem segíté odáig, hogy a nehéz akadályokat, melyekkel megküzdeni kell, legyőzhesse. Megmutatá a nehézségeket csak azért, hogy a tanuló megrettenve tőlük, iszonynyal forduljon el e nyelvtől.

Adjunk tehát több tért a görög nyelvnek. Ne ignoráljuk a multat; okuljunk a tapasztalaton! Németország gymnáziumai nem ép azóta jutottak-e tetőpontra, mióta Wolf korszakot alkotó működése folytán, az őt követő philologusok a görög nyelvre az addiginál több súlyt fektettek, és nem arra törekedtek csupán, hogy a görög nyelvet jól-roszúl megtanulják, hanem arra, hogy a hajdankor szellemébe behatoljanak. Mig Németországon a klaszszika philologia a műveltség-történetnek ép oly lényeges részét teszi, mint a vallás-történet, és ép oly önálló tudomány, mint akármelyik más: addig nálunk némelyek majd minden jelentőséget megtagadnak tőle. Mig Németországnak egy Herman, Niebuhr, Lobeck, Thierset, Becker, Lachmann, Ritschl, Curtiusa oly gazdag eredményeket mutattak e téren fel, addig nálunk a

legjelesebbek működése is csupán szárny-probálgatás marad.

Mekkora tér kell hát a görög nyelvnek? Akkora, sőt nagyobb, mint a latinnak. Ebből azonban még nem következik, hogy a görög nyelvet hamarabb tanítsuk, mint a latint; sőt a kérdés gyakorlati megoldása, meglehet, tán oly szempontokat tüntet fel, melyek arról győznek meg, hogy a latinnak valamilyen több tért kell engednünk ez után is, mint a görögnek. Én e szempontokat nem akarom kutatni; mellőzöm, és csak azt vizsgálom, mért kell a latin tanítását hamarabb kezdenünk, mint a görögöt.

A latin mondat szerkesztésében sokkal fejlettebb, sokkal szigorubbán hódol a törvényeknek, mint a görög, és így a gyermek ítéelő tehetségének fejlesztésére is sokkal több hatással van, mint az utobbi; másfelől, anynyi nehézséggel sem kell küzdeni, mint emitt. Ha a tanuló ezen akadályokat egyszer legyőzte, úgy a görög nyelvben eléjövő ugyanezen akadályok nem lesznek idegenek a gyermek előtt, és így a többi nehézségekkel könnyen megmérkőzhetik. Róma régi népének jellemvonása a józanság, határozottság és éles ítéelő tehetség. E jellemvonást tükrözi vissza maga a nyelv is. A görög gondolataiban gazdag, fogékony, költői, hol a lélek minden hatásra viszhangot ad. Ép ezért, szigoru törvényeknek nem hódol, hanem csak arra tör, hogy lelkének mozgama a nyelvben hű kifejezést nyerjen a legfinomabb árnyalatig. Innen a különböző tájkiejtések, a viszonyok sokfélesége és a mondat-szerkesztésnek gyakori szabálytalansága, mik a tanuló elébe nem kis mérvű nehézséget gördítenek. Ekkint, a gyermek a latin nyelvben tudatára jut azon törvényeknek, melyek a beszédben uralkodnak, és ha a tanító figyelmeztette azon különbségre, mely nyelvünk és a latin nyelv közt van, úgy egyszersmind tudatára jut annak is, hogy különböző nyelvekben különböző törvények uralkodnak, mely különféleségek a gondolkozás bizonyos általános szabályain alapulnak. Csak ekkor lehetséges az, hogy a görög mondat-szerkesztésben uralkodó eltéréseket a tanuló megérthesse, és a szabálytalanságban szabályosságot és nyelv-gazdagságot lásson.

Sokkal észszerűbb tehát a latinnal kezdeni; azonban, mihelyt a tanuló e nyelvvel valamenynyire megbarátkozott, szükséges, a gyermeket azonnal a görög nyelv elemeibe is bevezetni. A 3-ik gymnázialis osztály volna tehát és nem az 5-ik azon hely, hol a görög nyelv tanulására alkalom nyílnék. Ha ekkint

a 3-ik gymnáziumon elkezdve, minden egyes osztályban; fel egész a nyolcadik osztályig, e nyelvnek kellő tért engednének úgy, hogy minden egyes osztályra hetenkint átlag véve legalább 7 óra essék, akkor igen is remélhető volna, hogy gymnáziumaink e nyelvre nézve is célt érnének. Igaz, hogy ez által némely tantárgyaknak szűkebb tér maradna; de ne feledjük, hogy a gymnázium a történet tudományokra készít elő és nem a természetiekre. A szám, mint az ész fejlődését oly nagy mértékben elősegítő tudomány, kétségtelen, szűkebb korlátok közé nem szorítható és a fizika is tán csak kevéssel, de igen a vegy- és ásvány-tan, és igen a vallás, vagy jobban mondva, a káté-tanítás. Én azonban, ezek tárgyalásába most nem bocsátkozom; csupán annyit jegyez meg, hogy a görög nyelvnek ama tér, melyet mi ohajtunk, Németország minden gymnáziumában meg van adva; így pl. a tübingai gymnázium programja szerint a görög nyelv számára 42 óra van kiszabva az egész gymnáziumban, a latinra 100, (kétségtelenül igen sok; fele is elég); zsidóra 12 (fakultatív); franciára 18; angolra 8 (fakultatív); anya-nyelvre 20; vallásra 22, (igen sok); történelemre 14; földrajzra 11; számtanra 27; philosophiára 2; phizikára és khemiára 4 (a két felső-osztályban); természet-történetre 4; tornászatra 24; énekekre 4; írásra 6; rajzra 16.

Megjegyzendő, hogy a gymnázialis osztályok száma 10; az elemi osztályoké kettő.

Azon elvet, mely ezen gymnáziumok berendezésénél irányadóul szolgált, magunk is kénytelenek vagyunk elfogadni, különben egész gymnázialis szervezetünk félszeg mű leend. Ez elv: a gymnázium nem reáliskola; a gymnázium a történet-tudományokra előkészítő iskola. Vajha, ez elvet nem tévesztenők szem elől; vajha, felfognók horderejét!

Tübinga, december 4, 1873.

Bartok György,
papjelölt.

Az innepi légációkrúl.

A prot. közlöny múlt évi 99—47. számában hozott „az innepi légációkrúl“ című szerkesztői cikke, s abban foglalt indítványra nézve, az idei 151—47. számban „egy vidéki ref. pap“ elmondja szerény nézetét, s az indítvány támogatására egy újabb okot hozva fel, „kivihetésére egy kapcsolatos indítványt tesz“ és lelke egész teljességéből viszhangozza az említett szerkesztői cikk végszavait: „legationem delendam esse censeo.“

Legyen szabad nekem is, miután a szerkesztői cik-

ket és az abban foglalt indítványt igazán, minden utógondolat nélkül magamévá teszem és aláírom, szerény-véleményemet az „egy vidéki réf. pap“ által elmondottakra megtenni.

Csodálatát fejezi ki az „egy vidéki ref. pap,“ hogy ez indítvány ellen sem a tanárok, sem a papok részéről felszólalás nem történt, s ennek okát azon meggyőződésben keresi, hogy a korszellem, ez a hatalmas erő, nem engedi meg az önérdék ez elleni nyilvános tiltakozását, s éppen azért felemeli szavát ő, és felhossa az új — minden esetre figyelemre méltó — okot, t. i. hogy a légáciával botránkozató visszaélés, indulgencia-szerű szent kereskedés üzetik, s az ifjui szemérmert sértő eljárással nem csak hitsorsainknál, hanem más vallás-felekezetiüknél való koldulással van egybe kötve; a mi a mellett hogy lealázó, vallásunk szentségét is kockáztató jelenés; s ez okból kifolyólag: a légációt eltörlendőnek itéli.

Ezen okra, s cikkirő urnak ebből folyó elhatározására nézve tökéletesen egyet értek cikkirő urral, de midőn a légáció megszüntetése által megterhelt s önérdékekkel vádolt papok érdekében, azon nem minden önérdék nélkülinek látszó indítványt teszi: hogy a légátusok által használt pénztári vagy alapítványi javadalom, sőt némely buzgó hitsorsosunk önkintes adakozása is az innapi szolgálatok által megterhelt papok jutalmazására fordítás-sék: cikk irő urral egyet nem érthetek, indítványát alá nem írhatom.

Nem vagyok „szükkeblű laikus“ és „gunyos mosoly nem vonul ajkaimon“ s tökéletes igazat adok cikk irő urnak, hogy valamint a testi, úgy a szellemi munkás is „méltó a maga bérére,“ de a légátusaiktól megfosztott, s ez által az innapi prédikálások által megterhelt papok ily-szerű megjutalmazásának jogosságát felismerni, nem bírom.

Mert nem hiszem, hogy a cikk irő ur tudna felmutatni Erd. ref. anyaszentegyházunkban egy olyan papi-szegődvényt, melynek valamelyik pontja ezt tartalmazná: a pap nem tartozik innep első napja délelőttjét kivéve, az innep többi óráiban szolgálni, mert légátust járatunk, s ha netalán a légációt az egyházkerület, vagy éppen maga az egyház megszüntetné, a papra ez által nehezendő terhet, az egyház, vagy a hívek jutalmazni fogják. Nem hiszem — mondom — hogy cikk irő ur egy ilyen szerződvényt fel tudna mutatni.

Bizonyos — a szegődvényben kitett — fizetésre egyházaink meghívják papjaikat, s azért a pap köteles — feltéve, hogy elfogadta a meghívást — minden papi beendőket, az innepi minden szolgálat-tételt is ide érte, végezni, s ha egyháza bármilyen tekintetből szolgálati terhén valamit könnyít, köszönettel tartozik érte, de ha az egyház akaratára, vagy felsőbb rendelet következtében a könnyítés megszűnik: jogosan nem követelhet különben is kötelesség köréhez tartozó szolgálatáért fizetést.

De nem érthetek egyet cikkirő urral e tekintetben, s indítványát alá azért sem, mert nem igazságos.

Tudtomra — s azt hiszem, cikkirő ur tudtára is — légátusok nagyobb részt legjobb egyházainkba jártak, hol a papok legjobban vannak díjazva, míg a gyengébb egyházakba légátus nem jár, s a szegény, napjait alig tengető papnak kell az innepi órákat betölteni. Tegyük fel, ha a szélrózsa minden irányából hangzó ige: legationem delendam esse censeo, testté válnék, és mi, jobban dotált papok előállanánk, s a korszellem minden tiltakozása dacára, önérdékünkötől vezéreltetve, a légáció megszüntetése által reánk nehezendő azon szolgálat-tételért, melyet jövedelemre nézve nálunk sokkal szegényebb pap-társaink minden külön fizetés nélkül vittek, fizetést kérnénk: igazságos lenne e kérésünk, és igazságos lenne-e — fölteszem, ha meggyer-nők — annak megadása?

Feleljen erre cikkirő ur. Hagyjuk ez indítványt! Jog és igazság-ellenes lenne annak életbe léptetése.

Ha magát túlélt intézménynek tartjuk a légációt, töröljük el; de ne csináljunk eltörléséből magunknak tökélet. Ne feledjük, hogy Jézus tanítványai vagyunk, azé a Jézusé, ki a pénzváltókat kikergette a templomból. Isten ingyen kegyelméből nyertük életünket, ne sajnáljuk hát annak bizonyos százalékát az ő országáért feláldozni.

Vagy, ha csakugyan könnyíteni akarunk magunkon, könnyítsünk úgy, hogy segítsünk másokon. Adjuk át a légátusnak járandó összegeket az iskola-tanítóknak, s tegyük kötelességükké az innep délutáni órákon a szolgálatot; nem hiszem, hogy el ne vállalnák azt a pár beszéd elmondását az azért járandó 4—5 frtért; legalább így bár az innep napok alatt asztalukon a málé-kenyér helyét búza-kenyér foglalhatná el.

De cikkirő ur, nem csak hogy a légátusok díját a papoknak szánja, hanem, hogy annál könnyebb legyen a papok dolga, egy másik indítványt is tesz, melyre nagyon röviden kívánok reflektálni. Ugyanis:

Az innep harmad napját ajánlja a ker. közgyűlés „császármetszése“ figyelmébe. Felhossa okait is, melyek szerintem is helyesek; de megengedi cikkirő ur, ha én azt az ajánlott „császár-metszést“ a helyes okok dacára is, nem ajánlom. Hogy miért, megmondom azt is röviden. Az innep harmad napja annyira — hogy úgy mondjam — hozzá van forva köznépünk vallásos életéhez, hogy annak egy „császármetszés“ által való eltávolítása, annak dacára, hogy „szent heverd el“ és „korcsmározás“ napja, nem csekély vérvesztést okozna, a vérvesztés pedig elgyengülést szül. Éppen azért, inkább ajánlanám, a közgyűlés által elvben kimondani, hogy az innep harmad napja nem kötelező, s ha ez ki lenne mondva: akkor a papok, — ha tetszik saját könnyítésoikre — az okosság ollójával lassankint mintegy észrevétlenül lenyirbálhatnák az innep harmadik napját. De ezen mütétnek „császár-metszés“-re fent kessel való véghezvitelét teljességgel nem tudom ajánlani. *)

Csiszár László,
b.-váraljai ref. pap.

*) Pro et contra, tán már az unalomig eleget beszéltünk e tárgyról. Egy pár cikkünk van még beküldve, de miután újat nem tartalmaznak, tisztelettel félre tesszük. Nem zárjuk ugyan el lapunkat a vita elől; de tán átadhatjuk a szót e tekintetben már az egyház-megyei közgyűléseknek, az igazg.-tanácsnak s általa az egyházkerület döntő hatalmának.
Szerk.

TÁRCA.

A jezsuiták, mint pénzemberek és tolvajok.

(Mutatványul Toldy Istvánnak „A jezsuiták Magyarországon és egyebütt“ című éppen most megjelent művéből. Budapest, 1873. Ára a 465 hasábos kötetnek: 2 frt. 80 kr.)

(Folytatása és vége)

A térités tehát csak ürügy volt, hogy a vallás palástja alatt kereskedelmi öszszeköttetéseket szerezhessenek, s Krisztus katonái évenként milliókat szállítottak a hitetlenek tartományaiúból Rómába. E kereskedés közvetítésére természetesen Európában is kellett üzlettelepekkel birniok, s volt is efféléjök a világrész minden fontosabb helyein. Helyenkint oly cynizmussal üzték kereskedésöket, hogy még a titoktartást sem tartották szükségesnek. Portugálban minden zárdájukban rendes bankár-üzlet folyt, s a társaság tagjai nyílt raktárakban árulták a gyarmatokbúl kapott áruikat. A pápák ugyan megtudták a botrányt s igyekeztek neki véget vetni. VIII. Orbán, IX. Kelemen, X. Kelemen és XIV. Benedek külön bullákban eltiltották a jezsuitákat minden kereskedéstől s a kormányok is kezdték ellenörizni eljárásukat; de hiába. A jezsuiták mindig találtak módot, a pápák és világi kormányok rendeleteit kijátszani s a legnagyobb leleményességet fejtették ki a csempészet mezején. Spanyolországban 1701-ben felfedeztetett, hogy a többi közt, csokoládéba burkolva küldik az aranyat Rómába a generálisnak. Néha rajta vesztettek az ily csempészetben, de nagyjában sikerült, kereskedésöket tovább folytatniok. Hogy mily sokáig tartott, s mily mértékben üzetett e kereskedés, bizonyítá a Lavalette-pör Franciaországban, mely az egész mivel világot megbotránkozattá és erős tényezője volt azon hangulatnak, mely kevéssel utóbb a társaság feloszlására vezetett. Martiniqueben Lavalettenek nagy telepítvényei voltak, melyeket néger rabszolgákkal miveltetett. E mellett oly kereskedést üzött, hogy az 1755-iki háboruban az angolok több tengeri hajóját elfoglalhatták. Szigetének ő volt pénzváltója is, és a szomszéd szigeteket éveken át rendszeresen fosztogatta a pénzek ágio-különbözetére alapított spekulációival. Lavalette pénzügyi leleményesség és szédelgés dolgában bátran kiállja a versenyt, egy Strousberggel, Langrande-Dumoncaeuval, a 19. század e nagy szédelgőivel. De végre, minden ügyessége dacára annyira jutott, hogy csődöt kellett mondania több millió erejéig. A pör, mely e hamis csőd felett Franciaország törvényszékei előtt folytatattott, végleg felnyitotta a világ szeméit.

Különben, nem Lavalette volt az első és egyetlen jezsuita, ki szorultságában, vagy csalásból a demoralizált kereskedelem e kiségitő oszközéhez folyamodott. A st.-hermenigildei kollégium Sevilla mellett formaszertinti takarékpénztárt nyitott, s midőn a vidék népe elég pénzt rakott belé, egyszerre csődött mondom, mely számos szegény özvegyet és arvat koldus-botra juttatott, de a társaságnak 450,000 aranyat jövedelmezett; s a társaság története számos egyes

jezsuita és kollégium nevét jegyezte fel, mely hamis csőd által szerezte, vagy állította helyre gazdagságát.

A vagyonos Európában, melynek kereskedelme a polgár-rend kezében levén, nem volt uratlan tér, melyet bárki elfoglalhat, az üzérkedésnél nagyobb hasznot vont a Jézus-társaság a csalás, zsarolás, kihizelgés és szédelgés száz és száz neméből, melyeket általjában „Erbschleicherei“ néven ismerünk, miután a gazságok e nemének túlnyomó része haldoklók ágyainál és hagyatékaik körül szokott elkövettetni. Becsületére válik a magyar nyelvnek, hogy sokáig még szava sem volt e mindenek felett aljas eljárásra, melyet tán „örökség-vadászat-“nak nevezhetünk el legtalálóbban, s mely erkölcsi tekintetben kétség kívül nyomorultabb, alábbvaló véttség a közönséges tolvaj lopásánál, kit tán éhség, vagy nyomor kényszerit másnak tulajdonához nyulni.

Az örökség-vadászat kezdet óta kedvenc bűne volt a római papságnak, főkép a szerzeteknek; de a jezsuiták addig nem ismert tökélyre vitték s mint minden hasznos visszaélést, még rendszerbe is foglalták. Leghálásabb objektumait e gaz eljárásnak a vagyonos özvegyek képezik, kik férfi támasza nélkül állva a világban, könnyebben befonthatók a társadalom egyéb elemeinél. A jezsuiták kezdet óta különös gondot is fordítottak rá, hogy gazdag özvegyek bizalmát megnyerjék, hogy mint gyóntatók kegyeikbe belophassák magukat s befolyásukkal megkoppaszthassák a társaság javára. A ruremondei kollégium vizsgálata alkalmával Ricci generálisnak egy a kollégium főnökéhez intézett levele tállatott meg, melyben a generális megtanította, mikép kell gazdag özvegyeket a második házására lépéstől viszsztatartani. Lelkére kötötte, hogy olyan özvegyeknek, kik testi kísértéseknek különösen alávetvék, fiatal, szép és erős, de kiméletes és titok-tartó pátereket adjon gyóntatókul, hogy testi vágyaikat kielégítsék, mert ha ez által sikerül öket arra birni, hogy vagyonukat a társaságra hagyják, bűnözés nélkül bujálkodhatnak velök. Ezek azonban, Ricci generálisnak nem saját eszméi valának. Utasításait majdnem szórúl-szóra azon „arany-tanácsokbúl“ meritette, melyek mint titkos utasítás a társaság főnökei számára készítették s a jezsuiták magatartására s eljárására nézve a külvilágban részletes, az elvetemedettség bravourjával kidolgozott szabályokat tartalmaznak. A jezsuiták követték is buzgón ez utasításokat s nem egy páter buzgón működött az özvegyek ágyában a társaság hasznáért. Azon ügyesség folytán, melylyel a jezsuita főnökök eszközeik kiválasztásában ölni tudnak, a legtöbb esetben meg tudták találni az alkalmas embert, ki phisikai és elmébéli képességeivel imponálni tudjon az efféle aszszonyoknak. Néha ugyan csalódtak. Ximenes páter egy gazdag özvegy gyóntatójává rendeltetett Madridban, 1633-ban, de elmulasztá az aszszonyt rávenni, hogy a társaságot tegye örökösévé, mely bűnért a többiek elrettentő példájára éh-halállal veszett el a madridi kollégium börtönében. A főnökök tapintatos választása s az ily kegyetlen büntetések elrettentő

hatása folytán, a legnagyobb kivételek közé tartozott az oly jezsuita, ki ez irányban meghazudtolta a hozzája kötött reményeket.

A túlnyomó szám vakon és sikerrel engedelmeskedett, s ily módon a jezsuiták ezer és ezer családot fosztottak meg vagyonátul. Azon ügyesség, melylyel bűneiket elkövezték, s a titok azon áthathatlan homálya folytán, melylyel azokat elpalástolni tudják, csak a legkritkább esetekben jutott a világ efféle bűneik tudomására. Egy századnál tovább csalta és lopta, zsarolta és fosztogatta ezer és ezer jezsuita az európai társadalmat, mielőtt a világ egyes tényeknek tudomására jutott volna. És még is kőteteket töltenének be mind azok nevei és szenvedései, kikről okmányilag be van bizonyítva, hogy és mily módon estek a Jézus-társaság kincsvágyának áldozatául. Grillet, a kalózból lett tengerész, kit Drouet jezsuita 60,000 aranyával együtt elloptott és vén korában a szerzetbe csalt; a haldokló Guy Ambrus, ki Amerikából nyolc milliót hozott haza gyermekei számára s Brestben megbetegedvén, a jezsuiták által vagyonából kifosztott; — a gazdag, de szerencsétlen De la Coque Mária, kit la Colombière jezsuita rávett, hogy vagyonát a társaságnak hagyja, s azután, hogy e vagyont mielőbb megkaphassa, hetenkint eret vágatott rajta „Mária szent szívének tiszteletére“ mind addig, míg a vérvesztésbe bele nem halt; — Monsalve örökösei, kiket sevillai jezsuiták 240,000 pistol erejéig megfosztottak örökségöktől s más ezrek és ezrek mintha csak azért éltek volna, hogy a Jézus-társaság erszényét megtömjék.

Elmondjam-e, mint rabolta meg Grebert jezsuita saját családját a társaság javára, — mint fosztották meg Airault Pétert egyetlen fiától és egész vagyonától, mikint a gr. Zani családot Bolognában örökség-vadászat útján, — mint rabolták ki Devisé kisaszszonyt halálos ágyán Lüttichben, mikint Vinet kisaszszony szobaleányát Orleansban, mint fosztották ki Viauet és nejét Brüsselben, Marle grófot Franciaországban? Elmondjam-e, mikint juttatta Sarot jezsuita koldus-botra Nara Zsófiát, mikint bántak el Alegambi és Ortitz jezsuiták gr. Ulloja Magdolnával; mit tett Canisius Péter gr. Fugger Orsolyával és Sibillával?

Tulterjedne e munka határain, ha csak egy részét is elmondanám azon gaztetteknek, melyeket Jézus katonái ez irányban elkövezték. A kit a dolog részletei érdekelnek, olvassa el a Jézus-társaság valamely részrehajlatlanul irt történetét, mely tele van efféle botrányok cseteivel. Olvassa el a híres „brüsseli testvér-pár“ történetét, *) a büreni uradalom esetét Vestfáliában, a metzi nyárs-polgár 10,000 miséjének, a „milano-vidéki kovácsnak“ ékes historiáját, a Purgstaller von der Rieggersburg család pörét, vagy Ossuna nápolyi alkirály ítéletét: és irtozva fog elfordulni azon emberektől, kik isten nevét csak tolvaj-kulcsnak, vagy gyilkos fegyvernek használták, melynek segítségével e földi vándorlásban az útasokat kirabolhassák.

Holló nem vájja ki hollónak a szemét, tartja a ma-

*) Ajánlható e célra: a Jezsuiták története, Bocskey Bruttustól. Pest, 1873.

gyar közmondás; és nem ok nélkül. A magyar „szegény leány“ a szegény embert, kit magához hasonlónak tart, nem szokta bántani, s tudjuk, hogy a tolvajok egymás közt szigorúan respektálják a tulajdont. Arra alig fordul elő eset, hogy a tolvaj tolvaj-társát meglopja, mert ez ellenkezik a „tolvaj-becsülettel.“

A jezsuiták a becsületnek még e fajtáját is megvetik. Az egyház vagyonának s kincseinek túlnyomó része csak oly zsákmány, mint a jezsuiták vagyona; szerzésére — bár kevesebb ügyességgel — csak azon eszközök fordítottak, melyeknek a Jézus-társaság kincseit köszöni. A tolvaj-becsület legalább azt hozná magával, hogy a jezsuiták más pap-társaik vagyonát tiszteletben tartásák. De ez elvet, melyet a római papság többi része szem előtt tart és lelkiismeretesen követ, a jezsuiták kényelmetlenül találják magukra nézve. A társadalomnak egy gazdag osztálya ez által elvolna zárva kincsvágyuk előtt, s ily korlátokat a Jézus-társaság nem szokott eltűnri. Neki minden kell, a mihez hozzá férhet, legyen bár istené, vagy emberé. Még nem létezett a Jézus-társaság két évtizedig s már egy római apáca zárdát elrabolt előbbi tulajdonosaitul. A többiek és későbbiek követék a Rómában a pápa szeme láttára adott példát s ettől fogva a jezsuitáktól nem volt többé sem pap, sem szerzet biztosságban. Portugálban egy templomot és kertet erőszakkal elfoglaltak a „sz. Rókus testvéreitől“, a makoni apácákat 1649-ben megcsalták, s minden ily sikerült gaztett új bátorságot öntött beléjük más papok, főképp más szerzetek kifosztására. Különösen tág tér nyílt erre a 30 éves háboru alatt és után, midőn számos zárdá és kolostor, melyet a protestantizmus terjedése egy időre világi kezekbe juttatott, visszakerült a katolikus egyház birtobába. A jezsuiták mindenütt nyomában jártak a katolikus seregéknek s csellel, ha lehetett, erőszakkal, ha másképp nem ment, rátették kezöket a visszafoglalt kolostorokra. Dancigban 1606-ban a Brigitta-szüzektol elrabolták zárdájukat s midőn ez sikerült, Thorn-ban hasonlót cselekedtek. A traunkirchenei apácák kolostorát elfoglalták. A wöltingerodei Bernárdine-apácák zárdáját 1630-ban erőszakkal meghódították s a benne lakó apácákat kítették az utcára. Mesés lopásokat és tolvajságokat követett el a társaság e háború alatt és után. Clarenthal és Marienkron apáca-zárdák, sz. Bálint és sz. Jakab priorságok, sz. Morand, sz. Ulrik és Ellenberg apátságok, — s a bencések, domokos-rendiek, præmonstratensiek, cisterciek, és sok más szerzetek zárdái és javai általuk rabló módon elfoglaltattak. E háború egy általjában roppant hasznára vált a Jézus-társaságnak. Mert nem csak más szerzetek javait kapta általa, hanem a Morva- és Csehországban általa kikutatott és a császári hadak által vépadra hurcolt protestánsok javainak nagy része is az ő markát ütötte. A jezsuiták a császári hadak ægise alatt benyomultak Csehországba, s oly buzgón támogatták a sereget mérszárló munkájában, hogy II. Ferdinánd húszmilliót adott nekik az elítelt csehek javaiból s Csehország összes jövedelmeinek egy harmad része sok ideig a Jézus-társaság pénztáráiba folyt be.

És a jezsuiták ma is azok, a kik századok előtt voltak. Nem foglalhatnak erőszakkal zárdákat és templomokat, me-

lyeket az egyház által üldözött és kiátkozott világi hatalom karja megvéd minden igazságtalan támadás ellen, de ezért zsarolnak, sikkasztanak, ha tehetik, ép úgy, mint egykor a jezsuitizmus arany- napjaiban. Heldevier hollandi követ leányát a jezsuiták 1844-ben kitérésre csábították s apja házából megszöktették, hogy általa gazdag örökségéhez jussanak; és ki ne emlékeznek a közel multból a hirhede Buck-féle pörre Belgiumban? Hogy az öreg Boey Vilmos hat milliónyi vagyonát maguknak megszeizhessék, egyik öcscsét jezsuitává tették, hugát elragalmazták a háztól, másik öcscsét, Buck Benedeket pedig, az öreg ur kedvencét, évtizedekig tartó rendszeres korrupció segítségével előbb korhelylé, aztán tolvajjá tették; midőn büntetését kiállva, meg akart javulni és megnősülni, házasságát meggátolták, s őt magát szökésre ösztönözték. Boeyt éjjel-nappal körülvették, öcscsének halott hírére költözték előtte s végre rábírták, hogy végrendeletében 18 rokonának 35,000 frankot, 6 milliónyi vagyonának többi részét pedig Valentyns ügyvéd és affiliált jezsuita neve alatt a Jézus-társaságnak hagyja. Buck Benedek nagybátyja halála után előkerült és 1863-ban pört indított a jezsuiták ellen. A pör napvilágra hozta az egész gaz eljárást, de a végrendeletben nem volt hiba s a jezsuiták a hat milliót, melyből Antwerpenben fényes kollégiumot építettek, maguknak megtartották. Ez rövid története a Buck-féle esetnek, mely újabb; a jezsuiták történetéről irt munkákban részletesen megolvasható.

Általában, ha a Jézus-társaság vagyonosodásának történetén végig tekintünk, csak abból tudjuk meg, hogy barátokkal van dolgunk, hogy nem világi érdekeket, hanem a vallást használták fel felebarátaik kifosztására. Történetök anynyira hemzseg a legkülönfélébb s legraffinirtabb csalások, tolvajlások, sikkasztások és rablások hajmeresztő eseteitől, mintha kizárólag pénzcsináló társaság lettek volna. Igaz ugyan, hogy e tekintetben is csak az egyház ezredéves tradícióit követték, de igaz az is, hogy Róma többi papságát csak hamar elhomályosították. Nem volt még szerzet az egyházban, mely oly sikerrel mozgásba tudta hozni az eget, hogy segítségével a földet kizsákmányolja, mint a Jézus-társaság. Kolduló szerzet volt, mely önzetlenül, önfeláldozással elszéledt a világ minden részeibe, isten igéjét hirdetni, melynek több tagja életével fizette meg működését, mely ingyen tanított, ingyen paposkodott, ingyen térített; és még is, midőn felozlattatott, tizanynyi vagyonnal bírt, mint a pápai kuria legvirágzóbb korában. Igaz ugyan, hogy a rabló-kalandokban fogukat ott hagyott jezsuiták rendszeresen az egyház szentjei közé avattattak, s a hívő katolikus e porul járt tolvajokat eretnenség terhe alatt tartozik ép úgy tisztelni, mint a keresztyénség valódi, nemes vértanúit: de igaz az is, hogy maga a szerzet gazdagsága hangosan hirdeti, hogy a Jézus-társaság alapja: a csalás és hazugság.

Simó Géza ur helyreigazítására

(Folytatás és vége.)

Ezen szabály ellen vétett nevezett gondnok és én úgy hiszem, hogy mind az egyházi gyűlésnek, mely azon szabályt velem együtt hozta és kötelező erejévé emelte, mind nekem

jogunk, sőt kötelességünk volt, az egyházi alapszabály kivételes pontját az állandónak alárendelni akkor, midőn egy személy ellenében, habár K. Zs. volt is az, erkölcsi elv forgott kérdésben. Semmi szükség nem volt tehát arra, hogy én a kihuzást, mely közhatározat kifolyása volt, ezzel, vagy azzal indokoljam. És itt azt kérdehetni, miért egyeztem én belé nevezett K. Zs. állandó gondnokságába a presbiteriális elv ellen? Erre válaszom az, hogy K. Zs. ur, ki egy ideig, elismerem, hogy sok buzgóságot mutatott az egyház ügyei iránt, melyek az ő értékét is emelték, nem csak úgy tüntette fel magát, mint iskola-építő sat. hanem ő az állandó gondnokságot előbbi buzgalmaért, szivességeért, melylyel mindenkit, kinek először van vele ügye, lekötelezni s aztán félrevezetni szeret, megvívta, melyet én, mint különöst egy más atyánkfíával közölvén, az értelemre adta, hogy ha K. Zs. ur kívánsága nem teljesítették, ki hihetőleg ma is azt tartja, hogy ő az egyház, vagy félrevonul s másokat is elvon, vagy nyíltan ellenszegül azon törekvésnek, hogy Pitesten az egyházi életet állandósítsuk, s a templom építésben más felekezetek által meg ne előztesünk. Itt még lehetne pro et kontra eleget mondani, hanem többet bizonyítani ez uttal, mint a menynyire szükség van, felesleges.

Azon éretlen gúnyra, hogy az általam vitt miszsió mint nevezhető törökországinak is az a felvilágosításom, hogy én Törökország azon helyein is, hol tudtam, hogy protestáns magyarok megtelepültek, vagy ideiglenesen tartózkodnak s vallásos gondozásban nem részesülnek, 1863-tól miszsiói kötelességet, lelkészi gondot teljesítettem s így lett a miszsió — törökországi is. Bárki után kérdehet, hogy Konstatinápolyon kívül, hol létemről s a magvetőéhez hasonló munkálkodásomról a néhai ritka nemes lelkű idősb Cakó Jánosné aszszony a „Kolozsvári közlönyben“ bizonyosságot tett, Ruscsukon, Szulinán, Tulcsán, mint jelentem meg időnkint s mint igyekeztem az oda hányatottak lelki vigasztalását. Ugyancsak Krajován, Turnu-Szeverinben, Giurgevóban, Buzóban, Foksánban, nem mondtam, hogy alapítottam egyházat, de hogy „szerveztem“ s a jövő működéskének némi irányt mutattam: tessék megkérdezni nevezett helyeken Nagy Sándor, Zsigmond László, Römer Fridrich, Boroskai Mátyás gondnok urakat, kik egyen-egyen, mint közakarattal választott buzgó protestánsok, tesznek egy szál presbitert.

Mint segéltessek a jövőben a romániai egyházak? Erre nézve nem részrehajlás, hanem az ottani helyzet és körülmény ismerete vezérelt. Hogy Pitestnek, mely mint Ploest is, az ottani olcsóbb városok közé tartozik, kevesebbet véleményeztem akkor: ennek oka az, mert a pitesti egyház a szülőben igen szépen jövedelmező tőkét bír. Midőn most már tudom, hogy Pitesten a szülő egészen az egyháznak jövedelmez, minden tartozkodás nélkül visszavonhatom a pitesti egyháznak tett 200 frt. segedelem ajánlatát, miután a pitesti egyház a szülő s más a hivektől is telhető jövedelemből fenttarthatja magát, lelkészét; habár Simó ur, ellenem fellépésével hihetőleg azt akarta elérni, hogy segedelmeztessék!

Most, midőn Simó ur fenhangu kárhözhatásait s wéltatlan rágalmaít visszautasítom, őt s a pitești dolgok megítélését, a hová az tartozik, az igazság ítélő széke elé teszem. Azon vádak, melyek ellenem e lapok terén időnkint felhozattak, majd ki fog tűnni, hogy a Simó-féle meggondolatlanság forrásaiból merítették. *) Én soha nem irtam, nem tettem semmit, a miért a felelősséget magamtól elutasítanám; ámbár valakinek, ki oly nehéz pályán működött, mint én, ellességeivel vagy jó barátjaival szemben, hibátlansággal s tökéletességgel kérkedni, a legnagyobb hiba és tökéletlenség lenne.

A Simó által felhozott vádak, ha igazak: régen felhasználtattak volna ellenem, kit most Simó ur a fátyol egy részének fellebbentésére kényszerített. T. urat, mint ifju s hihetőleg Pitestén most felkapott embert arra figyelmeztetem, hogy ha máskor az ottani dolgokról s bármi bevégzett tényről ír: ne hallgasson egy emberre, kiből talán a tehetetlen hosszú beszél, s ki képes lehet, fejét és szívéét az igazság és becsület utjáról eltántorítani. Ne rontsa lelkét elődei bántalmazásával, mert az mindig megfoszulja magát; s ön, Simó atyafi, igen nagy hibát tett, midőn helyreigazítás színe alatt, mint pitești pap, a közönség előtt megjelenván, első fellépte, — elítélés és átkozódás az ellen, kinek bármily kicsiny, de becsületes munkálkodása nélkül, lehet, most nem volna Pitestén egyház s ön nem lehene pitești pap.

Én kívánok önnek istentől higgadtságot, értelmes és igazságos szívet, alázatosságot s ember-szeretetet. Azon a helyen, hol két elődének anynyi könnye és veritéke elfolyt, munkálkodjék nemes, példaadó lélekkel s feladatának komoly öntudatával, mely megőrzendi attól, hogy gyűlölködő legyen az iránt, ki ha sem öntül, sem mástól hálát nem kíván is, de bizonyára átkot nem érdemel!

Felsőbánya, november 8, 1873.

Celder Márton.

KÜLÖNFÉLÉK.

= Mai számunk utolsó ez esztendőben s ezzel veszik olvasóink a „Prédikatori tár” utolsó három ivét; lapunk címlapját és a tartalom-jegyzékét. Fogadják szívesen. Fogadják egyszersmind búcsunkat azok, kik netalán elpártolnak lapunktól; s fogadják üdvözlő köszöntésünket azok, kik vállalkoznak, velünk jöni amaz utra, melyet a jövő év mutat ki számunkra. Rövid idő egy esztendő az örökévalóság tengeréhez mérve; elég hosszú egy rövid emberi életben arra, hogy gazdag tapasztalatokat szerezhessünk. Szereztünk mi is; de elnyomjuk, mert elszomorító. Mentől süjjesabbak azonban tapasztalataink: annál örömebb adjuk át magunkat a reménynek, hogy tán jobbra fordulnak az ezután következő évek; az áldás el nem marad. Mi tolmácsai akarunk lenni mindezeknek, s erős elhatározásunk, hogy hűségesen munkálkodók legyünk a ránk bízottakban. Szívesen kérjük olvasóinkat, hogy ebben támogassanak szellemi és anyagi tehetségeikkel; bennünk csalódni, soha nem fognak. Boldog ünneplést; boldog ujesztendőt!

KÖZÖSSÉGETEK.

1246—1873.

Az 1874-ik évi szeptember 7-ik s következő napjain tartandó papi-szigorlatra kitűzött kérdések.

*) E menyinyiben ez ránk vonatkozik, Celder ur részéről kőgyeskedő roszakaratnak tekintjük s határozottan visszautasítjuk. Szerk.

Főmunkatárs: SZÁSZ DOMOKOS.

1) Dogma-történelmi feladvány: Adassék elő e soterologiai tan kifejlődése, az ezen tan felett folytatott küzdelem, a végeredmény; és az ezen küzdelemben résztvevő nevezetesebb szereplők életrajza és működése.“ Hegedűs János, theol. tanár.

2) Exegétikai feladvány: „Fejtessék ki a héber költészet természete.“ Décsy Károly. theol. tanár.

3) Vallás-bölcsészeti feladatj: I. Schleiermacher dogmatikája jelmondatául a scholasticizmus alapítójának, Anselmusnak ezen alaptételét választá: Neque enim quaero intelligere, ut credam, sed credo, ut intelligam. Nam qui non crediderit, non experietur, et qui expertus non fuerit, non intelliget.“ (Prost. I. de fide 2.)

Biráltassék meg e tétel. Mutattassék ki a különbség e tétel felfogásában és alkalmazásában Anselmus és Schleiermacher között. Hogyan vezetett és miért kellett vezetnie e tételnek a középkorban a scholasticizmusra? Ellenben, minő eredményre vezetett Schleiermachernél és igazi követőinél?

II. Miért nem sikerült a hit és tudás kibékítése a középkorban? Minő alapon reméljük, hogy sikerülni fog most?

Jegyzés: A két tétel rokon tárgyú, tetszés szerint, bármelyik kidolgozható. Dr. Kovács Ödön, theol. tanár.

4) Textusul: Máté, 10, 16, „Ime, én elbocsátlak titeket, mint a juhokat a farkasok közé; legyetek azért okosak, mint a kigyók; és szelidek, mint a galambok.“ Garda József, theol. tanár.

Kolozsvártt, december 22, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök

1247—1873.

Marosi egyházmegyénkben:

1) A m.-báncsi első-osztályú lelkészi állomás; évi fizetés 837 frt, 8 kr. o. é.

Pályázati határnap január utolsó napja, 1874-ben.

2) A gyalakuti harmad-osztályú lelkészi állomás; fizetés 282 frt. 12 kr.

Pályázati határnap 1874, február utolsó napja.

3) A m.-sámsondi tanítói állomás: fizetése a nyugalmazott öreg tanító életében 230 frt. egész fizetésnek fele, tehát 115 frt. s potlásul 50 frt. és egy hold földnek haszonélvezete.

Pályázati határnap január 15, 1874-ben.

A folyamodványok mindhárom állomásra nézve marosi esperes, t. t. Vályi Pál aa.-hoz, Ny.-Szent-Benedékre (u. p. Ákosfalva) küldendők.

Kolozsvártt, december 21, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

1248—1873.

Sepsii egyházmegyénkben a szacsvai harmad-osztályú fél-fizetéses lelkészi állomás ez uttal másod-izben köröztetik; a megválasztandó lelkész részére az egyház 10 kalangya kepe-jávitást tett.

Pályázati határnap 1874, január utolsó napja.

A folyamodványok sepsii esperes t. t. Csizsér Gábor aa.-hoz Egerpatakra (u. p. Nagy-Borosnyó) küldendők.

Kolozsvártt, december 21, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

1250—1873.

Deézi egyházmegyénkben domokosi másod-osztályú lelkészi állomás.

Pályázati határnap 1874, február utolsó napja.

A folyamodványok deézi esperes t. t. Almási Sámuel aa.-hoz S.-M.-Berkeszre (u. p. N.-Somkút) küldendők.

Kolozsvártt, december 21, 1873. Nagy Péter, erdélyi ev. ref. püspök.

Felelős szerkesztő és kiadó: SZÁSZ GERŐ.

Nyomatott Stein János m. kir. egyetemi nyomdász betűivel Kolozsvártt.

➡ Mai számunkhoz van mellékelve: címlap; tartalom és 3 iv „Préd. tár.“

